

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут педагогічної освіти,
соціальної роботи і мистецтва
Кафедра загальної педагогіки і психології

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
педагогічного спрямування

Черкаси 2013

УДК 378.147. 88 (0758)
ББК 74.480. 276. 4я 73-1
З 38

Рецензенти:

Біда О.А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, дошкільної та початкової освіти ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Крутенко О.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рекомендовано до друку Вченою Радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 3 від 1 лютого 2013 року)

З 38   Інформаційно-методичні матеріали для проведення педагогічної практики : Навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. пед. спрямування / Укладачі: Захаренко С. О., Свириденко О. О. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. – 68 с.

У пропонованих навчально-методичних матеріалах розглядається система педагогічної, навчально-виховної, тренерської практики студентів університетів. Навчально-методичні матеріали стануть у пригоді студентам, викладачам педагогіки і психології, конкретних методик ВНЗ усіх рівнів акредитації.

УДК378.147. 88 (0758)
ББК74.480. 276. 4я 73-1

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Педагогічна практика є обов'язковою складовою підготовки фахівця-професіонала, працівника закладів освіти, продовженням його теоретичного навчання. Вона покликана здійснювати підготовку студента до діяльності як вчителя-вихователя так і вчителя-предметника, викладача, педагога, озброювати його комплексом умінь та навичок, необхідних для творчого підходу до всіх видів едукаційної та громадської роботи.

Педагогічна практика – вид діяльності студентів, спрямований на практичну підготовку майбутнього вчителя. Значущість її в тому, що вона максимально ідентифікується з майбутніми професійними завданнями. Практика адекватна до умов самостійної педагогічної роботи. Студенти у процесі практики виконують різноманітні функції (навчальну, виховну, розвивальну), включаючись у різні форми взаємин з учнями, батьками, вчителями, представниками адміністрації школи. По суті, це відтворює роботу вчителя.

Разом з тим, педагогічна практика, як форма професійної підготовки у вищій школі, маючи в основі професійні знання, спирається на конкретно визначений теоретичний фундамент з дисциплін психолого - педагогічного циклу, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності, оволодіння способами їхньої організації.

У процесі педагогічної практики здійснюється не лише перевірка теоретичної та практичної підготовки студента, але й створюються умови для розкриття потенційних можливостей студента як майбутнього педагога.

Використання діяльнісних ознак підходу в системі педагогічної підготовки вчителя в ЧНУ імені Богдана Хмельницького передбачає рівневий перебіг набуття кваліфікації. Відповідно структурується і характер педагогічної практики. Пропедевтична практика (2–3-й курс) розрахована на ознайомлення з основами діяльності освітніх закладів. Практика на наступних етапах передбачає діяльність “за прикладом”, за аналітичною базою, за креативними ознаками.

Серед основних напрямів перебудови вищої освіти визначені такі підходи інтенсифікації організації і проведення педагогічної практики, що забезпечують зростання її ролі, в оволодінні навичками професійної майстерності, основами організаторської, навчальної та виховної роботи.

Педагогічна практика тільки тоді є ефективним засобом підготовки до педагогічної діяльності, коли сам студент прагне стати справжнім фахівцем, свідомо організовує процес самоосвіти, усвідомлює свою відповідальність за формування особистості людини. Завдяки цій практиці, починаючи вже з перших курсів, у студентів з'являються можливості перевірити та оцінити себе як майбутніх педагогів, свою професійну підготовку, придатність до роботи освітянином. У процесі практики відбувається збагачення спостереженнями, приходить розуміння практичної значущості теоретичних та практичних знань і умінь, зростає потреба в оволодінні ними. Під час педагогічної практики у студентів з'являється можливість перевірити правильність обраного життєвого шляху, відповідність особистісних якостей вимогам педагогічної професії.

Практика створює сприятливі умови для синтезу знань з психології, педагогіки і методики викладання навчального предмету: у практичній роботі студенти здійснюють розвиток, виховання і навчання дітей, інтегруючи теоретичні знання, отримані при вивченні курсів психології, педагогіки, методики викладання окремих навчальних предметів. Такий синтез знань сприяє утворенню у студентів об'єктивних, змістовних, уявлень про педагогічні явища, їх розуміння.

Педагогічна діяльність є процесом вирішення професійних завдань, пов'язаних з керівництвом і управлінням навчально-виховною роботою. Виховна робота тісно пов'язана з викладанням, а кожен урок реалізує триєдину мету: дидактичну, виховну і розвивальну.

Програма проходження практики розрахована на вибірковий суб'єктивний рівень професійної діяльності, зорієнтований на вищі загальнолюдські вартості: добро, справедливість, віру та ін.

Педагогічна практика передбачає оволодіння системою професійних умінь, зокрема:

- 1) визначення мети й завдань навчально-виховного процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів;
- 2) вивчення психічних особливостей учня і можливостей його розвитку у колективі;
- 3) планування педагогічної діяльності;
- 4) використання оптимальних, особисто зорієнтованих форм і методів організації навчально-виховного процесу;
- 5) педагогічно доцільна співпраця з учнями, батьками, вчителями;
- 6) на основі спостережень майбутні вчителі аналізують навчально-виховну роботу, коригують її, узагальнюють набуті знання.

Отже, педагогічна практика – це знання в дії, результат використання їх у реальній практичній дійсності.

Структурування завдань педагогічної практики спонукає до неперервного професійного самовдосконалення у контексті Болонського процесу через застосування традиційних національних освітніх цінностей, їх інтеграцію із стандартами транснаціональної освіти.

Педагогічна практика у своїй неперервності та наступності є невід'ємною складовою підготовки кваліфікованих фахівців. Від рівня професіоналізму, педагогічної майстерності, особистих якостей студентів, їх підготовленості до праці в освітніх закладах, залежить статус і авторитет усіх ланок системи освіти нашої держави, перспективи її подальшого розвитку.

Терміни, етапи та види педагогічної практики студентів визначаються робочими навчальними планами та робочими навчальними програмами університету. Проводяться згідно з графіком наскрізних практик, затвердженими відповідними наказами, розпорядженнями та положеннями.

Розділ 1. Система і зміст педагогічної практики

Багаторічний досвід керівництва практикою показує, що з року в рік студенти зустрічаються з одними і тими ж труднощами. Так, декому з них нелегко встановити контакт з учнями, зокрема старшими підлітками; декому складно розподіляти увагу на уроці, організувати ритмічну навчальну роботу; дехто не готовий до дій глибокого аналізу педагогічних явищ. Цей перелік знайомий всім, хто причетний до педагогічної практики. Зрозуміло, що корені вказаних недоліків містяться не стільки в індивідуальних особливостях майбутніх вчителів, скільки в самій її методичній організації. Тому очевидно є потреба принципово нового підходу до змісту і організації педагогічної практики, який би базувався на нових фундаментальних положеннях, визначених сучасною парадигмою особистісно зорієнтованого навчання.

Пропедевтична спрямованість.

Перш ніж включити студента у викладацьку діяльність, необхідно провести роботу з формування у нього базових умінь і навичок:

- організація орієнтуватися в новій реальності;
- уміння спілкуватися з класом;
- уміння професійного аналізу педагогічних явищ.

Зв'язок з предметами психолого-педагогічного циклу.

Професійно-педагогічна практика логічно завершує вивчення основних навчальних дисциплін: "Педагогіка", "Психологія"; знайомить з явищами, що вивчаються в методиках викладання навчальних предметів; актуалізує знання студентів, забезпечує їх практичне використання.

Розвиток педагогічного мислення.

Перш ніж розпочати самостійну професійну діяльність, студент має накопичити досвід аналізу і узагальнення прикладів творчої педагогічної праці. Під час практики відбувається уточнення понять: вивчені теоретичні положення наповнюються реальним змістом і дозволяють студенту точно визначити особливості педагогічних явищ і фактів. Для цього в зміст педагогічної практики включаються спостереження і аналіз педагогічного процесу в школі. За період практики студенти відвідують і аналізують до 30 уроків вчителів школи, 3-5 виховних заходів. В процесі цієї роботи стимулюється взаємонавчання, відбувається обмін досвідом між студентами групи, що працюють в одній школі.

Особистісна орієнтація.

Формування професійних педагогічних навичок і умінь вимагає індивідуального підходу до кожного студента. З цією метою організується безперервне наставництво: за класним керівником закріплюється не більше двох студентів; практикантами, що працюють в одній школі, керує 2-3 вузівських викладачі; директор і його заступники надають необхідну допомогу. Таким чином, практиканти можуть отримати консультацію у будь-якого з наставників.

Динаміка самостійності.

Розподіл змісту, різних видів роботи і навчальних завдань передбачає розвиток самостійності у студентів. Якщо на початку практики керівники

контролюють процес адаптації студентів у школі, то при її завершенні останні є вільними у виборі змісту і графіка роботи у школі. При підведенні підсумків студенти беруть участь в оцінці роботи кожного із членів їх навчальної групи.

Опора на реалії педагогічної дійсності.

Практика організується на договірних началах з школою. Навчальні заняття адаптуються до потреб школи (вивчаються причини невстигання в класах, взаємовідносини в навчальних групах; організується робота, пов'язана з шкільною документацією, підготовкою батьківських зборів, участю в дослідницькій роботі школи). Зміст практичної діяльності студента співвідноситься з специфікою роботи конкретної школи.

Професійно-педагогічна практика виконує роль базової основи, що дозволяє підготувати студента до педагогічної діяльності, яка стає все складнішою.

Слід зазначити, що у зв'язку з переосмисленням ролі вчителя у сучасному суспільстві, сьогодні помітилась тенденція широкого підходу до розуміння дирекцій педагогічної практики, подолання стереотипності в оцінці її місця в системі підготовки майбутніх вчителів.

Педагогічна практика, орієнтована на формування творчої, мислячої, активної особистості вчителя, має виконувати такі функції:

- навчальну (актуалізація теоретичних знань, формування педагогічних умінь та навичок);
- розвивальну (розвиток пізнавальної і творчої активності, педагогічного мислення, формування дослідницьких навичок);
- виховну (формування активної життєвої позиції, розвиток професійно-педагогічних якостей майбутніх вчителів);
- діагностичну (перевірка рівня підготовленості і певної придатності студентів до педагогічної діяльності).

Тенденція багатоаспектного комплексного розгляду ролі і місця педагогічної практики в системі підготовки майбутніх вчителів висуває такі основні завдання:

- поглибити і закріпити теоретичні знання, отримані студентами, навчити їх застосовувати ці знання на практиці;
- озброїти студентів уміннями спостерігати й аналізувати навчально-виховну роботу з учнями з врахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей;
- підготувати студентів до проведення різних типів уроків з застосуванням різноманітних методів, що активізують пізнавальну діяльність учнів;
- навчити студентів виконувати функції класного керівника, працювати з учнівським колективом, оскільки лише педагогічно доцільно організований колектив створює сприятливі умови для всебічного та гармонійного розвитку особистості;
- розкривати й закріплювати у студентів потребу до вдосконалення своїх педагогічних здібностей з метою творчого підходу до реалізації навчально-виховного процесу;

- виробити у студентів уміння й навички самостійно проводити навчально-виховну роботу з учнями, навчити прийомам педагогічного спілкування з колегами, адміністрацією та батьками учнів, сприяти становленню студентів як самодостатніх суб'єктів едукативного процесу;
- виховувати у студентів повагу до педагогічної професії, розуміння її значущості у житті суспільства;
- формувати інтерес до науково-дослідної роботи;
- підготувати студентів до проведення різноманітних типів навчальних занять із застосуванням сучасних технологій, адекватних методів і прийомів, що активізують пізнавальну діяльність;
- навчити студентів виконувати функції вчителя-предметника, класного керівника, працювати у педагогічних колективах, а також проводити індивідуальну едукативну роботу.

Систему педагогічної практики під час навчання студента у вищому навчальному закладі складають такі її види:

- пропедевтична педагогічна практика на 2-3 курсах (без відриву від навчання);
- літня педагогічна практика;
- тренерська практика (3-й курс);
- педагогічна практика перед отриманням диплома бакалавра (4-й курс);
- педагогічна практика перед отриманням диплома спеціаліста (5-й курс).

Згідно з такою системою діяльність студентів поступово ускладнюється від курсу до курсу залежно від мети і завдань навчання на кожному етапі професійного формування, ступеня теоретичної підготовки. А також від самостійності майбутніх вчителів у процесі діяльності, рівня загального розвитку, індивідуальних особливостей та мотивів навчання.

Організація і керівництво педагогічною практикою.

Термін проходження практики визначається фаховими кафедрами відповідно до навчального плану з урахуванням кількості навчальних кредитів на тиждень з цієї навчальної дисципліни.

Перед початком практики для студентів проводяться настановча, а після завершення практики – підсумкова конференції за участю викладачів фахових кафедр, кафедри загальної педагогіки і психології, призначених наказом ректора університету керівниками педагогічної практики.

Практиканти відвідують уроки в класах, за якими закріпленні (з дозволу учителя), знайомляться з різними видами позакласної, позашкільної роботи і наприкінці першого тижня складають індивідуальний план виховної роботи на весь період практики.

Для отримання диплома бакалавра студенти проходять педагогічну практику у 5-9 класах, для отримання диплома спеціаліста – у 10-11-х класах, виконуючи обов'язки вчителя за фахом (зі своєї спеціальності) та класного керівника.

Викладачі-керівники практики від кафедри загальної педагогіки і психології виставляють підсумкові оцінки, враховуючи якість поданих студентами матеріалів. Ці оцінки обговорюються на підсумковій конференції.

Розділ 2.

Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення пропедевтичної практики студентів 2-3 курсів (без відриву від навчання)

2.1. Мета та завдання пропедевтичної практики

Пропедевтична практика має:

- поглибити і закріпити теоретичні знання, одержані студентами на заняттях в університеті, і навчитися застосовувати ці знання на практиці в навчально-виховній роботі з учнями;
- сформувати у студентів умінням спостерігати і аналізувати навчально-виховну роботу, що проводиться з школярами;
- познайомити студентів із завданнями і змістом навчально-виховної роботи в закладах освіти згідно з соціальним замовленням;
- дати уявлення про методи керівництва педагогічним колективом, колективом класу, роботу навчально-методичних органів;
- познайомити з специфікою оформлення методичної документації;
- засвоїти основні форми звітності;
- ознайомитися з санітарно-гігієнічним та загальним режимом навчального закладу, з роботою його кабінетів, учнівських спілок, музеїв.

Загальні вимоги до студентів під час проходження пропедевтичної практики:

1. Виконувати передбачені програмою практики завдання теоретичного та практичного характеру. (Орієнтовний зміст теоретичних і практичних завдань на період пропедевтичної практики додається).
2. Вести облік виконаної роботи у щоденнику педагогічної практики.
3. Брати участь у навчально-виховному процесі школи.
4. Готувати матеріал для дослідницької роботи.
5. Аналізувати педагогічний процес та власну педагогічну діяльність.
6. Підготувати звіт про виконану роботу.

Обов'язки керівника пропедевтичної практики:

1. Організація, безпосереднє керівництво і контроль за роботою студентів-практикантів своєї групи.
2. Проведення разом з адміністрацією навчального закладу інструктивно-методичної роботи, розподіл студентів за класами, затвердження індивідуальних плани роботи студентів.
3. Організація спостереження і проведення аналізу педагогічного процесу, актуалізація теоретичних знань студентів, відповідно до тем педагогічної практики, консультація студентів з питань розробки практичних завдань, спрямування роботи студентів у період практики і її контроль.
4. Підведення підсумків практики: перевірка і аналіз звітної документації студентів.
5. Надання науково-методичної допомоги педагогічному колективу школи.

Основу змісту практики складають теми програми навчального курсу «Педагогіка» та дослідницької роботи, розробленої кафедрою загальної педагогіки і психології ЧНУ імені Богдана Хмельницького.

Орієнтовний зміст теоретичних і практичних завдань на період пропедевтичної практики

1 день.

Організаційна частина.

1. Ознайомлення з освітнім закладом.
2. Знайомство з педагогічним колективом і класом.

Практична частина.

Круглий стіл на тему: «Чи можливо використовувати досвід О. А. Захаренка у практиці сучасної школи?»

Питання для обговорення:

- О. А. Захаренко про майстерність вчителя;
- мета і завдання організації діяльності учнів у навчально-виховному процесі Сахнівської школи;
- Особливості організації системи діяльності учнів у школі О.А. Захаренка (зміст, способи і форми пізнавальної і поза навчальної діяльності учнів);
- У чому «секрет» успіху?
- Що приваблює Вас у особистості, в досвіді роботи О.А. Захаренка?

Система понять: мета навчання, система організації навчальної діяльності, предмет педагогічної діяльності, навчання-виховання-розвиток, педагогічне завдання.

Рекомендована література.

1. Академік із Сахнівки: навч.-наукове вид. / [М.В. Томенко, В.А. Гресь, В.Г. Кремень, О.А. Захаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, І.Д. Бех, Л.І. Мацько, А.І. Кузьмінський, О.А. Біда, Л.О. Бугакова, Л.І. Прокопенко, О.М. Семенов, В.В. Пилипчук, С.О. Захаренко, Н.В. Орлова]; за ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 438 с.
2. Захаренко С.О. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О.А. Захаренка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С.О. Захаренко, Н.В. Орлова. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 252 с.
3. Бех І. Педагогічна творчість О. А. Захаренка та її подальший розвиток // Позакласний час. – 2011. – №9. – С. 118-120.
4. Колесник М. Не згасне свічка совісті (Особистість О. А. Захаренка) // Позакласний час. – 2011. – №10. – С. 134–135.
5. Крутенко О. Творча спадщина О. А. Захаренка у контексті гуманної педагогіки // Пед. вісник. – 2011. – №3. – С. 9–10.
6. Сухомлинська О. Педагогічний спадок О. А. Захаренка – жива педагогіка для нащадків // Позакласний час. – 2011. – №9. – С. 116.

2 день.

Дискусія на тему: "Педагогічна діяльність і особистість учителя. Місце і роль учителя в педагогічному процесі".

Теоретична частина.

1. Особистісні і професійні якості вчителя, вимоги до нього.
2. Педагогічна культура, майстерність, педагогічна етика, педагогічний такт учителя.
3. Психологічна структура діяльності вчителя.

II. Практична частина:

1) Відвідування уроків. Питання для спостереження і наступного аналізу.

- які цілі реалізував учитель на уроці?
- які види роботи були для дітей найцікавішими?
- як учитель систематизував роботу учнів?
- що, на Вашу думку, можна вважати найефективнішим на цьому уроці?

- які професійні та особистісні якості учителя Ви відзначили б?

2) Обговорення відвіданого уроку.

III. Система понять: педагогічна майстерність, педагогічна спрямованість, професійно значущі знання і уміння, педагогічні здібності, професійні та особистісні якості педагога, педагогіка співробітництва.

IV. Рекомендована література:

1. Азаров Ю.П. Радость учить и учится. – М.: Политиздат, 1989.
2. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте дети! – М.: Просвещение, 1983.
3. Вовк Л.П. Педагогічна культура спеціаліста в системі завдань вищої освіти. Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова. – Випуск 40.– К.: НПУ, 2001.
4. Педагогічна практика. Організаційні і пошукові завдання. НПУ імені М.П. Драгоманова. – К., 2002.
5. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації// Рідна школа,– 1999. – №12.
6. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – №4.
7. Основи педагогічної майстерності / За ред. І.А. Зязюна. – К.,1997.
8. Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – М.,1986.
9. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя. – К., 1998.
10. Соловейчик С.Л. Вечная радость: Очерки жизни и школы. – М.: Политиздат, 1989.
11. Подласый И.П. Педагогика. –М.,1999. – Кн. 1. – Тема 8.
12. Преподавание в вузе: наука и искусство // Педагогика. – 2000. – №2.
13. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів. – Т.2.
14. Сухомлинський В.О. Вибр.тв. в 5-ти т. – Т.4.
15. Програма з "Педагогіки" для педагогічного університету. Укл. Л.П. Вовк, Г.Д. Панченко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. – 1999.
16. Словник навчально-педагогічних понять і термінів: методичний посібник. / Укл. Л.П. Вовк, Г.Д. Панченко, О.С. Падалка та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2001.

17. Діалогічна взаємодія в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: Книга для вчителя / За ред. Г.О. Балла, – К., 1997.

V. Письмовий звіт у щоденнику з педпрактики.

1. На основі власних роздумів та висновків написати творчу роботу на одну із запропонованих дослідницьких тем:

- 1) Учитель у моєму житті;
- 2) Тільки особистість виховує особистість.

3 день.

Діалог з студентами на тему:

" Розвиток, виховання і соціалізація особистості".

I. Питання для діалогу.

Людська особистість як педагогічний феномен

Процес розвитку і соціалізації особистості.

Роль навчання у розвитку особистості.

Вікові етапи у розвитку особистості учня.

II. Практична частина:

1. Проаналізувати особові справи кількох учнів (за власним вибором), звернути увагу на особливості психічного розвитку особистості учня, судячи із змісту характеристики за попередні роки навчання..

2. Охарактеризувати навчально-виховний процес з точки зору його впливу на розвиток нахилів, здібностей особистості, формування соціальної позиції.

3. Розробити рекомендації, які б сприяли більш інтенсивному розвитку особистості учня (за вибором).

4. Спостерігати, як учитель в ході уроку враховує вікові та індивідуальні відмінності учнів у навчанні і вихованні.

III. Система понять; особистість, розвиток особистості, формування, соціалізація, акселерація, задатки, здібності, характер, діяльність, спілкування.

IV. Література.

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації її // Рідна школа. – 1999. – №12.

2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – №4.

3. Вовк Л.П. Інтелігентність, як вимір професійної діяльності у культурному ареалі педагогічної традиції. Матеріали міжнародної наукової конференції "Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти". – К., Харків: 2002.

4. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія.– К.,1995.

5. Основи педагогічної майстерності / За ред. І. А. Зязюна. – К.,1999.

6. Луговий В. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку. – К., 1994.

7. Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – М.,1986.

8. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя. – К., 1998.

9. Преподавание в вузе: наука и искусство // Педагогика. – 2000. – №2.

4 день.

Актуалізація основних положень теми «Суть процесу навчання» за такими напрямками:

1. Навчання як спосіб організації навчального процесу.
2. Структура діяльності вчителя і учнів у навчальному процесі.
3. Психолого-педагогічні основи навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Практична частина.

1. Дати характеристику різним підходам до процесу навчання (пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмованого), спираючись на досвід їхнього застосування у сучасній школі.

2. Сформулювати провідні цілі процесу навчання у зв'язку з потребами суспільства і практичними потребами школи.

3. Проаналізувати нетипові навчальні ситуації, що виникають у навчально-виховному процесі.

Система понять: логіка навчального процесу, мотиви навчання, гуманізація освіти, гуманітаризація освіти, вміння вчитися, структура процесу учіння.

Рекомендована література:

1. Кузьмінський А.І., Омелянєнко В.Л. Педагогіка: підручник. – К.: Знання, 2007 – 447 с.
2. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків, 1997.
3. Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения. – М., 1990.
4. Подласый И.П. Педагогика. – М., 1999. – Ч. 2. – Тема 3 .
5. Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1989.
6. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М., 1990.
7. Дидактика средней школы / Под ред. М.Н. Скаткина. – М., 1982.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К., 1997.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. – К., 1999.
10. Фіцула М.М. Педагогіка: посібник. – К., 2002. – 528 с.

V. Відмітки про виконання у щоденнику педагогічної практики.

5 день.

I. Тема. Урок як основна форма організації навчання.

1. Відвідування уроку зі свого предмету. Бесіда з вчителем.
2. Вимоги до сучасного уроку в школі.
3. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на сучасному уроці.
4. Проблема невстигання учнів (психологічні і дидактичні).
5. Місце факультативів, навчальних екскурсій у навчально-виховному процесі.
6. Обґрунтування критеріїв і норм оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

II. Практична частина:

1. Письмовий аналіз відвіданого уроку за схемою:

- дата, клас, предмет, учитель, тема, мета, обладнання уроку, тип уроку;

- реалізація функцій навчання на даному уроці;

- характеристика основних структурних компонентів уроку, їх логічна послідовність;
  - корекція знань, умінь і навичок учнів на різних етапах уроку;
  - дотримання учителем основних вимог до сучасного уроку.
2. Які заходи використані вчителем на уроці, були спрямовані на попередження та подолання неуспішності учнів.

III. Система понять: дидактичні і виховні цілі уроку; інформаційний зміст уроку; психологічні особливості уроку; методичні особливості уроку; поняття готовності до навчання; єдність навчання і виховання; свідомість учіння; активність учіння; знання, уміння, навички; мотиви учіння; педагогічна оцінка; природа самооцінки.

IV. Рекомендована література:

1. Дидактика средней школы / Под ред. Скаткина М.Н. Изд. 2-е. – М.,1982.
2. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Х., 1997.
3. Оконь В. Введение в общую дидактику.– М.,1990. – Гл.16.
4. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. – К.,1989.
5. Подласый И.П. Педагогика. – М.,1997.
6. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації: практикум. – К.: Знання – Прес, 2003 – 429 с. (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
7. Педагогічний пошук / Укл. Баженова І.М. – К.,2000.
8. Теоретичні основи і технологія аналізу навчально-виховного процесу в школі: дидактичний аспект / Укл. Бондар В.І. – К., 1993. – Р. 1–2.
9. Зинченко С.Н. Трудные дети. – К.: Рад. шк., 1988.
10. Трудный подросток: причины и следствия / Под ред. В.А. Татенко. – К.: Рад. шк., 1985.
11. Чередниченко В.И. Трудные дети и трудные взрослые. – М.: Просвещение, 1991.

V. Відмітки про виконання у щоденнику педагогічної практики.

1. Скласти поширений план уроку певного типу зі "свого" предмета з дотриманням основних педагогічних вимог до уроку.
2. Звернутися до книги Я.А. Коменського "Велика дидактика" і віднайти рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу на уроці: проаналізувати, які з них заслуговують на увагу і в сучасній школі.

6 день.

I. Тема: Виховання як педагогічний процес індивідуального становлення особистості.

1. Відвідування школи. Вступна бесіда з директором школи чи заступником директора з виховної роботи.
2. Ознайомитись з системою виховної роботи шкіл, проаналізувати плани виховної роботи школи, класних керівників.
  - Пригадати основоположні ідеї змісту виховання на сучасному етапі;
  - Охарактеризувати основні шляхи оновлення змісту виховання в навчальних закладах.

3. Відвідування виховного заходу, організованого та проведеного студентом-практикантом.

II. Практична частина:

1. Аналіз відвіданого виховного заходу за схемою:
  - актуальність запропонованої теми;
  - доцільність вибраних методів впливу;
  - структура використаної форми роботи;
  - контакт і зворотній зв'язок з учнями класу;
  - самореалізація практиканта в процесі роботи з учнями;
  - емоційний стан практиканта та учнів;
  - враження і побажання щодо подальшої роботи.
2. Вивчати і аналізувати різні педагогічні концепції, підходи до процесу виховання.
3. Прослідкувати та описати сутність особистісного підходу у вихованні (на прикладі спостереження).

III. Система понять: всебічність і гармонійність розвитку особистості; рівень готовності до виховання; соціальна ситуація розвитку особистості; поняття "переживання"; перспективне планування виховного процесу; перспективні лінії розвитку; найближча зона розвитку; методи педагогічного впливу; педагогічна взаємодія; педагогічний такт; педагогіка спілкування; ціннісні орієнтації особистості; конфлікт; конфліктна ситуація.

IV. Рекомендована література.

1. Програма з "Педагогіки" для педагогічного університету. Укл. Л.П. Вовк, Г.Д. Панченко. – К. – НПУ імені М.П. Драгоманова. – 1999.
2. Словник навчально-педагогічних понять і термінів: методичний посібник. Укл. Л.П. Вовк, Г.Д. Панченко, О.С. Падалка та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001.
3. Г.С. Костюк. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К. Рад.шк., 1989.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – Т.3. – с. 283-297.
5. Караковский В.А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности основа честного учебно-воспитательного процесса, – М., 1993.
6. Програма "Діти України". – К., 1996.

7 день.

I. Тема: Особистість у системі колективних відносин.

1. Колектив: за і проти. Дискусія на основі повідомлення студентів.
2. Основні умови успішної взаємодії особистості і колективу.
3. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості.
4. Неформальні об'єднання та самодіяльні групи, їх вплив на морально-духовний розвиток особистості.

II. Практична робота.

1. Проаналізувати і обговорити складені психолого-педагогічні характеристики класних колективів.
2. Обґрунтувати поставлені завдання, визначити перспективні лінії розвитку і виховання учнів.

III. Система понять: колективізм, індивідуальні потреби, перспектива розвитку, саморегуляція, світогляд (психологічний зміст: система оцінок, відносин, ціннісних орієнтацій особистості в основних сферах життєдіяльності); соціалізація; соціальна активність особистості; громадянські вартості.

IV. Рекомендована література:

1. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти. – К., 1997. – Р.1.
2. Карпенко О.Г. Умови ефективності педагогічного впливу на становлення підлітка в тимчасовому об'єднанні // Соціалізація особистості: Міжкафедральний збірник наукових статей. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 1998.
3. Коновалов А., Коновалова О. Коллектив как средство социализации подростка. // Народное образование. –1999. – № 5.
4. Натанзон Э.Ш. Трудный школьник и педагогический коллектив. – М.: Просвещение, 1984.
5. Коротов В.М. Воспитательный коллектив. // Коротов В.М. Введение в педагогику. – М.,1999.
6. Конституція України. – К.,1996. – Ст. 1,3,4,21,22,24,25.
7. Концепція громадянської освіти в школах України // Шлях освіти. – №1. – 2001.
8. Матюша І.К. Колектив як інструмент виховання особистості учня. // Матюша І.К. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система (психологічний аспект). – К.,1997.
9. Мудрик А.В. Микрофакторы социализации: Семья и домашний очаг. // Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику. Уч. пособие для студентов. – М.,1997. – С. 60–96.
10. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу (Бесіди про громадянськість). – Вибр. тв.: В 5-ти т. – Т.1.

V. Відмітки про виконання у щоденнику педагогічної практики.

1. Запропонувати 7-10 порад педагогу-вихователю для керівництва учнівським колективом.
2. Дібрати низку праць (20-25 назв) з проблеми розвитку колективу, що його можна рекомендувати класним керівникам.

8 день.

I. Тема: Родинне виховання.

1. Виховання дітей у сім'ї. Робота класного керівника з батьками учнів.
2. Взаємозв'язок сім'ї і школи у вихованні дітей.
3. Відвідування заходу присвяченого роботі класного керівника (або певного спеціаліста) з батьками.

II. Практична частина.

1. Проаналізувати виховні функції сім'ї та умови ефективності сімейного виховання.
У чому Ви вбачаєте соціальну значимість сім'ї?
2. Проаналізувати одну з форм організації спільної виховної діяльності класного керівника і сім'ї: батьківський всеобуч, збори, консультація.

3. На основі проведених з учнями бесід, опитувань, вивчення документації описати найбільш оптимальні сімейні стосунки (на прикладі).
4. Проаналізувати відносини в неблагонадійній сім'ї, що вимагають негайного втручання (допомоги) класного керівника, або сім'ю, яка має тимчасові труднощі у вихованні дитини і потребує допомоги школи (класного керівника).

III. Система понять: сім'я, родина, батьківський авторитет, методи та засоби родинного виховання, культура родинного побуту, форми роботи з батьками, педагогічні умови успішного виховання дітей у сім'ї.

IV. Рекомендована література.

1. Діалоги про виховання: Книга для батьків. – К.: Рад. шк., 1988.
2. Ковалев С.В. Психология современной семьи. – М.: Просвещение, 1988.
3. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Рад. шк., 1975.
4. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт. – К.: Український письменник, 1993.
5. Мудрость воспитания: Книга для родителей. – М.: Педагогика, 1988.
6. Никитин Б., Никитина Л. Мы, наши дети и внуки. – М.: Молодая гвардия, 1989.
7. Омеляненко В.Л. та ін. Робоча книга класного керівника. – Черкаси, 1990.
8. Популярная психология для родителей. – М.: Педагогика, 1988.
9. Спок Б. Ребенок и уход за ним. – М.: Знание, 1990.
10. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К.; Освіта, 1996.

V. Відмітки у щоденнику з педпрактики за одним із варіантів:

1. Розробка тематичної бесіди (лекції) з батьками; аналіз труднощів у вихованні дитини певної сім'ї та вироблення рекомендації щодо його покращення.
2. Ознайомтесь з книгою Б. Нікітіна і Л. Нікітіної "Ми, наші діти й онуки", випишіть 4-5 міркувань авторів, які, на Ваш погляд, є оригінальними.

9 день.

I. Тема: Організаційно-педагогічна робота класного керівника.

1. Завдання і функції класного керівника.
2. Професійно-педагогічні вимоги, що ставляться до діяльності класного організатора.
3. Діяльність класного керівника, що спрямована на згуртування учнівського колективу, специфіка методів і прийомів його роботи.

II. Практична частина:

1. Ознайомитись з планом роботи класного керівника.
2. На основі спостережень скласти професіограму класного керівника.
3. Відвідати (по можливості) методичне об'єднання класних керівників (організаторів).
4. Проаналізувати специфіку діагностики навчально-виховного процесу у роботі класного керівника.
5. Скласти план написання психолого-педагогічної характеристики школяра або класного колективу (за вибором).

III. Система понять: форми роботи класного керівника, колективні творчі справи, педагогічний консиліум, позакласна виховна робота, позашкільна

виховна робота, стилі педагогічного керівництва, формування соціальних установок учня, саморегуляція, рефлексія.

IV. Рекомендована література:

1. Закон України “Про освіту” //Освіта. – 1996. – 25 червня. – С.1–3.
2. Киричук О.В. Основні напрями і структура організації виховного процесу в школі. // Рідна школа. – 1992. – № 12.
3. Розенберг Л.Я. Чи потрібен класний керівник? // Рідна школа., 1994. – № 5.
4. Мудрик А.В. Личность школьника и ее воспитание в коллективе. – М.: Знание. – 1993. – 96 с.
5. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К., 1998.
6. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей / За ред. Т.В. Говорун. – К., ІЗМН, 1996.
7. Вовк Л.П., Омельяненко В.Л. Задания и педагогические ситуации. – М.: Просвещение. – 1993. – 271 с.
8. Гильбух Ю.З. Психодиагностика в школе. – 1989.
9. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии общения. – М.: Просвещение, 1987.
10. Кан-Калик В.А., Никандров М.Д. Педагогическое творчество. – М., 1990.

Відмітка у щоденнику з педпрактики – аналіз плану роботи класного керівника.

10 день.

I. Тема: Сутність і принципи управління педагогічними системами.

1. Функціональні обов'язки директора навчально-виховного закладу, його заступників.
2. Навчально-матеріальна база навчального закладу.
3. Організація внутрішньошкільного контролю в загальноосвітньому навчально-виховному закладі.
4. Методична робота в школі як фактор підвищення педагогічної культури.

II. Практична частина:

1. Ознайомитися з функціональними обов'язками директора навчального закладу та його заступників.
2. Ознайомитися з річним планом роботи навчального закладу, навчально-педагогічною та документацією щодо особового складу.
3. Проаналізувати роботу організації громадського самоврядування закладу.
4. Охарактеризувати методи управління навчальним закладом.
5. Ознайомитись із роботою методичного кабінету навчального закладу.

III. Рекомендована література.

1. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора шккли: Метод, посібник для керівників шкіл. – К., 1996.
2. Внутришкольное управление: Вопросы теории и практики / Под. ред. Т.И. Шамовой. – М., 1991.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994.
4. Кобзар Б.С. Управління школою продовженого дня. – К., 1988.
5. Положення про загальноосвітній навчальний заклад // Інф. збірник МО України. – 2000. – №.7.

6. Про загальну середню освіту. Закон України від 13 травня 1999. // Відомості Верх. Ради України. – 1999. – 28 липня.
7. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори в 5-ти т. – К., 1976. – Т.4.
8. Типовий статут середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. – К., 1994.
9. Хрыков Е.Н. Теоретические основы внутришкольного управления. – Луганск, 1999.

2.2. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти по закінченню практики

«Щоденник з педагогічної практики»,* **

в якому має бути відображено:

1. Титульна сторінка.
2. Загальна характеристика освітнього закладу.
3. Потижневі педагогічні спостереження, які передбачають аналіз педагогічних ситуацій, явищ, подій, аналіз взаємостосунків між учасниками (суб'єктами) едукативного процесу, особливості виховної роботи та ін.
4. План-конспект проведеного виховного заходу (класної години), в якому має бути передбачено:
  - а) тему;
  - б) триєдину мету (навчальну, розвивальну, виховну);
  - в) унаочнення, обладнання;
  - г) хід виховного заходу (класної години), його дидактичну та методичну структуру);
  - д) висновки;
  - е) використану літературу.
5. Відгук класного керівника про проходження практики з оцінкою (максимальна кількість балів – 15).

* Примітка. Матеріали з педагогічної практики мають бути відображені (надруковані, каліграфічно написані власноруч) або у зошиті або на стандартних, надійно скріплених (склеєних, прошитих, з використанням стаплера і ін.) листках формату А4.

** Зразки для реалізації завдань представлені у 7 розділі.

Розділ 3.

Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення педагогічної практики студентів 4 курсу

3.1. Основні напрями навчально-виховної практики студентів

Навчально-виховна практика студентів – це завершальний етап практичної психолого-педагогічної підготовки студентів. Її проводять на четвертому курсі, що є завершальним етапом підготовки бакалаврів, та на п'ятому курсі як випускні спеціалістів – тривалістю п'ять-сім тижнів відповідно до навчального плану. Головна мета – узагальнення, систематизація і науково-обґрунтована трансформація загальнопедагогічних знань, умінь і навичок в площину практичної діяльності, а також встановлення рівня готовності майбутніх учителів до виконання ними кола своїх професійних обов'язків в системі навчально-виховної роботи з учнями. Особливість такої навчально-виховної практики в тому, що студенти виконують за допомогою вчителя і методиста, а згодом самостійно, реальні завдання професійної праці вчителя-вихователя.

Під час цієї практики студенти проводять таку роботу:

- 1) навчально-виховну – з учнями, а саме: складають план роботи та працюють за ним; розробляють конспекти уроків і проводять виховну роботу з учнями класу; створюють умови для гармонійного розвитку учнів, відбираючи для цього конкретний зміст і засоби педагогічної взаємодії; працюють над згуртуванням учнівського колективу; створюють умови для вільного розвитку самодіяльності учнів; дбають про комфортний психологічний клімат кожного, забезпечують охорону здоров'я і діяльності вихованців;
- 2) просвітницьку – серед батьків учнів: проводять консультації стосовно індивідуального підходу у вихованні дітей і розвитку їхньої пізнавальної активності, проводять індивідуальні бесіди і беруть участь у підготовці батьківських зборів;
- 3) методичну – спільно з учителем: знайомляться з роботою методоб'єднання вчителів, вивчають відповідну документацію;
- 4) дослідницьку – спільно з методистом від вищого навчального закладу збирають експериментальний матеріал для написання курсових і дипломних робіт, переосмислюють його з позицій сучасних концепцій навчання і виховання.

Кожний етап педагогічної практики поділяється на періоди. На етапі бакалаврату їх три: 1) ознайомчий – студентів знайомлять із школою, класом, вчителем і учнями, студенти спостерігають за навчально-виховним процесом протягом першого тижня; 2) пробний – студенти готують і проводять пробні уроки; приймають участь у виховній роботі класного керівника; 3) заліковий – студенти проводять залікові уроки, а також виховну роботу з окремими школярами та їхніми батьками. За такими ж етапами проводиться і практика на завершальному етапі підготовки спеціалістів, змінюється лише її тривалість.

Зміст навчально-виховної роботи студентів відрізняється на кожному з етапів.

Бакалавратська практика передбачає ознайомлення студентів із системою навчально-виховної роботи школи, досвідом роботи вчителів-методистів, що працюють у школі, вивчення особистості школяра і учнівського колективу. Відповідно студенти виконують психолого-педагогічні завдання, а саме:

1. Вивчають конкретні умови організації педагогічного процесу у школі, визначають своє місце в ньому, складають перспективний план роботи на період практики, який включає всі напрями роботи, передбачені програмою практики, зокрема, вивчення школярів і учнівського колективу, визначення виховних завдань (після знайомства з колективом), проведення навчально-виховної, методичної і дослідницької роботи.

2. Відвідують і обговорюють уроки вчителів, вивчають досвід їхньої роботи. Це дозволяє студентам усвідомити і побачити в дії низку теоретичних положень, з якими вони ознайомилися у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

3. Готують і проводять уроки, ведуть виховну роботу, дотримуючись методичних порад учителя і керівника практики від вищого навчального закладу.

4. Спостерігають учнів протягом усього періоду практики, щоденно спілкуються з ними, вивчають міжособистісні стосунки і психологічний клімат у класі і на основі цього складають психолого-педагогічну характеристику на одного з учнів класу.

5. Готують конкретний матеріал з проблеми наукового дослідження, проводять констатуючий експеримент для виявлення рівня розв'язання визначеної проблеми в практичних умовах роботи з школярами.

3.2. Теоретико-практичний аспект особистісно орієнтованої навчально-виховної системи

Основними принципами концепцій особистісно орієнтованого підходу у навчанні є: максимальна активізація внутрішнього світу дитини, його мисленнєвої діяльності, звернення до особистісного досвіду, пробудження мотиву до навчання, розвиток індивідуальності учня; формування його здатності до самопізнання і самоперетворення з урахуванням індивідуального темпу і стилю учня.

За таких умов учень стає суб'єктом навчального процесу: співвідносить мету, обирає шляхи і способи розв'язку задач, коригує, контролює і оцінює свій проект при обговоренні в групі, творчо переосмислює матеріал, що вивчається.

Особистісно орієнтоване навчання органічно пов'язане з методами і принципами організації пізнавальної діяльності учнів. До них належать метод проблемного викладу, проблемно-пошуковий та дослідницький, методи діалогічного спілкування (діалог, евристична бесіда, дискусія, полеміка), групові форми роботи.

Пояснювально-ілюстративні і репродуктивні методи не виключаються, але перевага надається частково – пошуковій діяльності і діалогічному спілкуванню. Форми навчальних занять різноманітні: поряд з уроками і

нетрадиційними уроками (урок-гра, урок-театр, урок-есе та ін.) вводяться навчальні "заняття-пошуки", "заняття-дослідження" (уроки майстерності), семінари, інтегровані уроки, узагальнюючі семінари та ін. Переважає парна, групова робота, колективна взаємодія.

Кожен вчитель по-своєму і в міру своїх творчих можливостей створює особистісноорієнтовані ситуації, участь в яких задовольняє потреби кожного учня в самоствердженні, визнанні, схваленні іншими. Педагог використовує різноманітні методи і прийоми виходячи, з концепцій особистісно-діяльнісного підходу: проблемно-пошукові, комунікативні, діалогові, імітаційно-ігрові, проектно-досліджувальні та ін.

Пропонуємо технологію організації та проведення занять-пошуків.

В технології занять-пошуків багато залежить від особистісної позиції, що стимулює учнів до постановки значної кількості питань, а потім здійснення індивідуально-колективного пошуку оптимальних варіантів рішень. На занятті індивідуальна робота чергується з груповою. Всі завдання учні виконують разом із вчителем і їх оприлюднюють. Учитель не гальмує їхню ініціативу. Школярі не обтяжуються присутністю педагога, відбувається те, що називається співпрацею. Одна з цілей таких занять полягає в тому, щоб створити ситуацію, знаходячись у якій, учень сам зміг би відповісти на поставлені питання. Його відповіді можуть бути не схожі на відповіді однокласників та вчителя. Важливо, щоб він відчував задоволення від самостійно знайденого вирішення.

Пропонуючи учням пізнавальну задачу, вчитель відправляє їх в захоплюючу мандрівку за цікавими знахідками. Методи, що використовуються на таких заняттях, базуються на партнерських відносинах, діалогічному спілкуванні вчителя з учнями, самостійному відкритті знань, критичних ставленнях до інформації, ставленні, що поважає думку інших і т. ін.

В основі занять-пошуків лежать такі важливі принципи як:

- рівноправність всіх учасників спільної діяльності, включаючи вчителя, який керується установкою про те, що всі здатні до саморозвитку, самореалізації, творчості, до плідної участі в частково-пошукової діяльності;
- непримусове залучення в інтенсивне навчання, опора на внутрішню мотивацію;
- відсутність бальної оцінки, виключення змагань та суперництва; замість них – самооцінка, самокорекція, самореалізація;
- чергування індивідуальної та колективної роботи, що створює атмосферу взаєморозуміння, співробітництва, підвищення рівня комунікативної культури;
- соціалізація, як процес і результат активного відтворення учнем соціального запиту, здійсненого в спілкуванні, пізнанні і діяльності;
- право поряд з пошуковими та дослідницькими підходами використовувати метод "проб та помилок", вибирати види діяльності, шляхи і способи вирішення завдань;
- готовність вирішувати конфлікти шляхом подолання перепон за допомогою вольових зусиль та особистої розумової діяльності.

Вчитель, який працює у відповідності з цими принципами, має піднятися на новий рівень педагогічної культури: поважати особистість дитини, ставитись до неї як до рівної, бути в постійному пошуку, відкривати разом з нею вже відкриті в науці знання, спрямовувати її на пошук невідомого, розуміти, що «дитина – це смолоскип, який слід запалити, а не посудина, яку потрібно наповнити».

Навчати – означає постійно застосовувати прийоми, котрі захоплюють особистість учня, спираються на його досвід, з тим щоб знаходити особистісний сенс, заохочувати самостійний пошук і в підсумку приходити до відкриття нового знання.

Відповідно до завдань розбудови сучасної освіти змістом педагогічної практики студентів IV-V курсів передбачено:

- творче оволодіння технологіями особистісно-орієнтованого виховання в загальній системі роботи сучасної загальноосвітньої школи;

- використання у виховній роботі ідей народної педагогіки і зокрема того, що відповідальність (сумління) є серцевиною душі, вона виконує функцію індикатора добра і зла, а тому завжди безкомпромісна. Вона – "емоційний вартувий переконань", бо ґрунтується на правді. Саме відповідальність має стати метою виховання як процесу індивідуального становлення особистості;

- засвоєння основних форм і методів роботи з батьками учнів, спільної діяльності класного керівника і сім'ї.

- ознайомлення з новим баченням національно-патріотичного та громадянського змісту виховання з аспектами особистісного та родинного виховання.

У відповідності до відзначеного подаємо орієнтовний перелік завдань з виховної роботи.

3.3. Орієнтовні завдання з педагогіки для студентів 4 курсу

Вивчення особливостей педагогічного процесу в класі.

Завдання 1. Визначити особливості формування особистості конкретного учня.

- виявити у класному колективі учня чи учнів, які мають труднощі у навчанні або поведінці;
- визначити рівень вихованості цих школярів (школяра) через систему ставлення до навчання, праці, однокласників, учителів, батьків;
- запланувати і реалізувати хоча б один конкретний вид виховної діяльності, який би сприяв підвищенню їхнього статусу у класному колективі.

- Звітом про виконання завдання має стати підібрана методика визначення рівня вихованості учня, а також проведена студентом виховна робота.

Завдання 2. Визначити причини відставання у навчанні або важковиховуваності.

Для цього обов'язковим є відвідування сім'ї і ознайомлення з умовами і режимом дня школяра, а також мотивами навчання.

- Звітом про виконання завдання стане науково-практичне обґрунтування причин педагогічної занедбаності учня.

Завдання 3. Розробити програму взаємодії у системі "вихователь – вихованець" з метою корекції поведінки вихованця, яка б передбачала:

- допомогу вихованцеві самокритично визнати недоліки;
- рекомендації класному керівникові щодо взаємодії з вихованцем;
- впевненість, що рекомендовані види виховної діяльності і погоджена програма самовиховання дозволять йому досягнути вищого рівня вихованості.

• Звітом має стати розроблена програма самовиховання учня, система управління цим процесом, а також психолого-педагогічні рекомендації щодо перспектив розвитку цього учня, адресовані його батькам і класному керівникові.

Завдання 4. Вивчити специфіку організації і використання певних (окремих) методів громадянського виховання учнів, закріпленої за студентом на час практики.

- зробити огляд сучасних видань, в яких розглядаються проблеми громадянського виховання. Які завдання має розв'язувати основна та старша школа?;
- на основі аналізу педагогічної літератури сформулювати основні завдання виховання моральної культури школярів;
- на прикладі відвіданих уроків пояснити, як реалізується сучасна мета виховання громадянина у навчальному процесі школи;
- визначити тему і скласти план проведення морально-етичної бесіди з учнями певного класу. Умотивувати вибір теми, підготувати клас, здійснити самоаналіз проведеної бесіди.

Завдання 5. Скласти порівняльну таблицю поглядів А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, О. Захаренка на формування особистості дитини.

Формування базової культури особистості

Напрямок "Громадянська культура"

Для основної школи (5-9 класи).

Мета: залучення учнів до світу дорослих, розгляд проблеми моралі, зокрема, добра і зла, порядку, культури зовнішньої і внутрішньої.

5-7 кл. – уявлення про демократію, культуру суспільства. Форма проведення : круглі столи:

- "Культура – це гуманізм, добро";
- "Культура – це свобода, демократія";
- "Культура – це правда, справедливість, главенство закону";
- "Культура – це повага до минулого народу" (патріотизм);
- "Культура – весь світ і мир".

До участі у обговоренні тем круглих столів можуть бути запрошені працівники культури і мистецтва, учасники війни, церковні діячі.

Тематичні свята-конкурси лицарів, панянок, "Мама, тато, я – культурна сім'я" (за календарями державних свят).

8-9 кл. Напрямок "Про демократію і демократичні вибори".

Мета: знайомство з документами про права людини, з Конституцією України, з історичною довідкою про зародження демократії (Конституція США), референдум.

Бесіди:

- "Який він, виборець?", "Закон про вибори в Україні";
- "Хто такий громадянин?"
- "Про правову культуру особистості";
- "Моя участь у громадському житті села, міста, району, школи".

10-11 кл. Напрямок "Правова культура і попередження правопорушень".

Мета: донести до свідомості учнів вимоги правових норм, досягнути того, щоб ці вимоги набули для них особистісного сенсу, стали керівництвом в повсякденній поведінці.

Форми роботи:

- зустрічі з працівниками міліції, суду, прокуратури, депутатами та ін.;
- проведення круглого столу на тему "Кримінал і Конвенція про права дитини";
- право дитини на свободу слова, свободу асоціацій і зборів;
- право на дитячу активну участь в житті суспільства;
- "дефективність свідомості" – це "дефективність" соціальних відносин між особистістю і суспільством.

Пропоновані форми роботи з виховання громадянської культури:

- диспути, круглі столи, брейн-ринги, політклуби, дебати;
- ситуаційно-рольові ігри на громадянські й політичні теми ("Демократичні вибори", "Парламентсько-президентська система управління державою", "Судові процеси" і т.ін.);
- зустрічі з парламентарями, працівниками правоохоронних органів, митної служби, податкової інспекції;
- тематичні години про права людини;
- екскурсії (в будинок парламенту, Конституційного суду тощо);
- походи "Козацькими шляхами";
- збирання краєзнавчих матеріалів;
- участь в експедиціях: археологічних, фольклорних, етнографічних;
- свята рідної мови ("Дивний квіт віків", "Мова наша солов'їна");
- створення музеїв фольклору та етнографії.

Напрямок "**Моральна культура**"

Мета: уявити, що мораль – це не лише форма суспільної свідомості, але й форма індивідуальної моральної свідомості, що засвоєні і прийняті особистістю моральні норми виражають її певні ставлення до інших людей, до себе, до праці, до природи.

Завдання 1. Визначити рівень моральної вихованості учнів класу (які знання про мораль мають школярі; які моральні прояви властиві їм у різних ситуаціях; яка система моральних цінностей панує у колективі).

Скласти програму і визначити методи вивчення моральної вихованості учнів класу.

Завдання 2. Проаналізувати мету виховання, поставлену у Вашому класі. Визначити шляхи її досягнення.

Завдання 3. Проаналізувати ту частину плану роботи класного керівника, що спрямована на формування моральної культури.

Завдання 4. Скласти план виховання моральної культури учнів Вашого класу.

Завдання 5. Організувати цілеспрямовану діяльність з релізації накресленого плану.

Завдання 6. Довести, що спланована і реалізована Вами робота сприяла покращенню моральної вихованості дітей.

- Звітом про виконання завдань має бути складений Вами план виховання моральної культури учнів, перелік виконаної у класі роботи (за підписом класного керівника) і психолого-педагогічні рекомендації про перспективи морального розвитку одного з учнів.

Напрямок "Естетична культура"

Мета: сформувані уявлення про естетичну культуру як процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості до повноцінного сприймання і правильного розуміння прекрасного в мистецтві і дійсності.

Завдання 1. Визначити рівень естетичної вихованості учнів Вашого класу.

- обґрунтувати основні критерії і показники естетичної вихованості (уявлення про прекрасне і потворне, комічне і трагічне); виявити рівень сформованості естетичних смаків (одяг, зачіска), знання законів художньої творчості, головних творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва, вміння і намагання створювати навколо себе красу;

- провести спостереження за реальною участю школярів у художній діяльності та вивчити їхні естетичні смаки.

- Звітом про виконання завдання має стати розроблена Вами методика визначення рівня естетичної вихованості учнів (наприклад, анкета, інтерв'ю).

Завдання 2. На основі одержаних даних визначити конкретні завдання з естетичного виховання для Вашого класу.

- виявити і обґрунтувати джерела, методи і прийоми виховання естетичної культури на уроках з Вашої спеціальності та в позаурочній виховній діяльності;

- проаналізувати один з розділів шкільної програми та підручник в плані їхніх можливостей естетичного виховання і вимог естетики, зробити власні висновки.

- Звітом про виконання завдання буде теоретико-методичне обґрунтування завдань і змісту естетичного виховання даного класного колективу (у письмовій формі).

Завдання 3. Скласти і обґрунтувати план естетичного виховання учнів Вашого класу.

- розробити спільно з учнями тематику вечорів, бесід, диспутів, конференцій, лекторіїв з питань естетичного виховання;

- організувати спільно з активом класу колективну творчу справу ("Естафету мистецтв", День творчості, конкурс юних художників).

- Звітом про виконання завдання стане план виховання естетичної культури, складений студентом (з відміткою директора школи про виконання роботи).

Напрямок "Трудова культура"

Мета: сформувані у студентів потребу в дотриманні певних педагогічних умов у вирішенні завдань формування трудової культури.

Завдання 1. Визначити види трудової діяльності, у яких беруть участь учні Вашого класу.

Завдання 2. Визначити критерії трудової вихованості учнів, їх ставлення до праці. Розробити пропозиції щодо поліпшення виховання трудової культури учнів Вашого класу.

Завдання 3. Визначити причини негативного ставлення окремих школярів до праці.

Завдання 4. Виявити, чи реалізуються на практиці такі основні вимоги до організації трудової діяльності школярів, як:

- суспільно значуща мета і результати праці; колективний характер праці школярів; різноманітність організаційних форм праці; посиленість;

- забезпечення активної позиції кожного учня, ініціатива, творчість у трудовій діяльності.

• Звітом про виконання завдання має бути аналіз виховання трудової культури у класі і ставлення учнів до праці; аналіз сучасних форм організації праці школярів та письмове обґрунтування дотримання або недотримання вимог до організації трудової діяльності школярів.

3.4. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти 4 курсу по закінченню практики

«Щоденник з педагогічної практики»,* **

в якому має бути відображено:

1. Титульна сторінка.
2. Загальна характеристика освітнього закладу.
3. План виховної роботи студента на період практики.
4. Аналіз відвіданого уроку.
5. Потижневі педагогічні спостереження, які передбачають аналіз педагогічних ситуацій, явищ, подій, аналіз взаємостосунків між учасниками (суб'єктами) едукативного процесу, особливості виховної роботи та ін.
6. План-конспект виховного заходу (класної години), в якому має бути передбачено:
  - а) тему;
  - б) триєдину мету (виховна, навчальна, розвиваюча);
  - в) унаочнення, обладнання;
  - г) хід виховного заходу (класної години), його дидактичну та методичну структуру);
  - д) висновки;
  - е) використану (рекомендовану) літературу.
7. Аналіз виховної роботи в класі.
8. Відгук класного керівника (з підписом) про проведення виховного заходу (класної години) та роботу студента.

* Примітка. Матеріали з педагогічної практики мають бути відображені (надруковані, каліграфічно написані власноруч) або у зошиті або на стандартних, надійно скріплених (склеєних, прошитих, з використанням стаплера і ін.) листках формату А4.

** Зразки для реалізації завдань представлені у 7 розділі.

Розділ 4.

Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення педагогічної практики студентів 5 курсу

4.1. Основні напрями навчально-виховної практики студентів

На етапі випускної практики напрями роботи студентів значно ускладнюються і передбачають творчий комплексний підхід під час розв'язання. У загальному вигляді їх можна сформулювати так:

1. Ознайомлення з особливостями навчально-виховної роботи освітнього закладу, його навчально-матеріальною базою. Ознайомитись з планом навчально-виховної роботи вчителя, викладача, проаналізувати його, скласти авторську концепцію плану розвитку учнів на період практики, обґрунтувати її теоретично. Відвідати уроки, лекції, семінарські заняття, позакласні заходи, проаналізувати їх і запропонувати власну модель проведення.
2. Ведення всіх видів навчальної роботи з предмета (уроки, факультативні заняття); організація і проведення позакласних виховних заходів; аналіз змісту навчального матеріалу, програм; ознайомлення з навчально-методичною літературою; відвідання уроків учителів свого фаху; розробка і виготовлення дидактичних матеріалів (таблиць, карток, опорних схем, тестів, прикладів і т. д.).
3. Виконання функцій класного керівника; вивчення системи виховної роботи з учнівським колективом з метою забезпечення передумов для всебічного й гармонійного розвитку; участь у підготовці та проведенні виховних заходів з учнями, передбачених планом роботи класного керівника, а також організація і проведення власних виховних заходів, запланованих з урахуванням умов, результатів педагогічного процесу, потреб учнів.
4. Проведення роботи з батьками учнів: відвідування 3-4-х батьків вдома, виступи з повідомленнями на батьківських зборах з питань родинного виховання, участь в організації і проведенні батьківських зборів або конференцій.
5. Участь у методичній і науково-дослідній роботі; участь у засіданнях педагогічних рад, методичних об'єднань учителів-предметників і класних керівників.
6. Вивчення особливостей розвитку і становлення колективу класу, написання характеристики класного колективу.
7. Підготовка наукового повідомлення на підсумкову конференцію з актуальних питань організації і проведення педагогічної практики.
8. Ознайомлення з роботою адміністрації школи, шкільного психолога та соціального педагога.
9. Вивчення системи роботи педагогічного колективу школи по реалізації Державної програми "Освіта", «Положення про середній навчально-виховний заклад».

4.2. Виховання як педагогічний процес індивідуального становлення особистості

В його основі лежить гуманно-особистісний підхід до дитини, що передбачає:

- а) новий погляд на особистість як мету освіти;
- б) гуманізацію і демократизацію педагогічних стосунків;
- в) відмову від прямого примусу як методу;
- г) нове трактування індивідуального підходу (відмова від орієнтуру на «середнього» учня, пошук позитивних якостей особистості, врахування її інтересів, здібностей, особливостей мислительних процесів, прогнозування розвитку особистості, індивідуальні програми її розвитку, його корекція);
- д) формування позитивної Я-концепції (всі діти талановиті, створення ситуації успіху).

Педагогічний процес, на думку Ш.О. Амонашвілі, має бути побудований так, щоб у ньому:

- дитина пізнавала і засвоювала істинно людське;
- пізнавала себе як особистість вільну і відповідальну;
- проявляла істинну індивідуальність;
- знаходила суспільний простір для розвитку своєї істинної природи;
- її інтереси співпадали з загальнолюдськими інтересами;
- були попереджені джерела, здатні спровокувати дитину на асоціальні прояви.

Систему основних положень гуманного виховного процесу (за Ш.О. Амонашвілі) складають:

1. Закони вчителя.

- любити та розуміти дитину.
- перейматися оптимізмом до неї.
- поважати особистість дитини, виявляти терпіння у ставленні до дитини.

2. Заповіді вчителя.

- вірити в досконалість дитини.
- вірити в свої педагогічні здібності.
- вірити в силу гуманного підходу до дитини.

3. Особистісні якості вчителя.

- прагнути до розвитку.
- прагнути свободи.
- доброта, відвертість, щирість та відданість, емпатія.

4. Перелік правил для вчителя.

- цікавитись життям дитини, її радіщами, невдачами, переживаннями; при необхідності їй допомогати, співчувати; спілкуватися з дитиною як з дорослим, від якого чекають взаємної довіри, поваги, розуміння.
- встановлювати з кожною дитиною особисті, довірливі взаємини.
- спілкуватися з дітьми спокійним голосом.
- свою роздратованість поведінкою дитини виражати тонким натяком на те, що Ви від неї такого не чекали, що у Вас про неї краща думка.

- заохочувати творчу діяльність дитини.
- вибачатися перед дитиною, якщо з будь-якої причини не вдалося відразу відповісти на поставлене запитання, пояснити причину, відверто сказати, що відповідь вона одержить через кілька днів, але не забувайте виконати обіцянку.
- заохочувати батьків до участі у шкільному житті їхніх дітей.
- робити урок "акумулятором" життя дітей, цінувати, любити та приймати кожен урок.
- знайомити дітей з планом та завданнями уроку, брати до уваги побажання дітей щодо його змісту; запрошувати дітей бути співучасниками спільних педагогічних пошуків.
- вчити дітей етично висловлювати та доводити свої думки, вести дискусію.
- пропонувати дітям на уроках альтернативні матеріали, завдання, задачі та вправи.
- помічати та радіти, коли дитина досягає успіху.
- проявляти своє оптимістичне ставлення до можливостей дитини, особливо коли її спіткала невдача.
- у своїх оціночних судженнях щодо дитини більше спиратися на позитивне, досягнуте; помилки та невдачі розглядайте з врахуванням досягнутого.
- стежити за чистотою власної мови.

4.3. Орієнтовні завдання з педагогіки для студентів 5 курсу

Вивчення особливостей педагогічного процесу в школі.

Завдання 1. З'ясувати діалектику колективного і індивідуального в педагогічному процесі і довести, що формування особистості в колективі – провідна ідея гуманістичної педагогіки:

- утвердитись в тому, що розвиток особистості і колективу – взаємообумовлені процеси;
- вивчити теорію колективу, розроблену вітчизняними педагогами;
- виявити сутність і організаційні основи функціонування навчально-виховного колективу;
- з'ясувати основні умови розвитку колективу.

• Звітом про виконану роботу має стати характеристика колективу класу.

Завдання 2. Визначити систему перспективних ліній у розвитку класного (шкільного) колективу. Спланувати і провести кілька видів різнопланової колективної діяльності, спрямованої на реалізацію перспективи у згуртований колектив учнів.

* Звітом про виконання завдання має стати перспективний план розвитку класного (шкільного) колективу, в якому були б обґрунтовані і педагогічно вмотивовані види діяльності класного (шкільного) колективу й окремих членів колективу.

Завдання 3. Організувати діяльність з реалізації наміченого плану (на основі завдань 1,2).

Довести, що виконана робота буде сприяти досягненню колективом вищої (конкретно якої) стадії розвитку й охарактеризувати зміни в суб'єкт-суб'єктних стосунках учителів та учнів у колективі.

• Форма звіту. Сценарії підготовлених і проведених всім колективом справ з вказівкою участі кожного в тому чи іншому виді діяльності і форми занять, психолого-педагогічні рекомендації щодо подальшого розвитку колективу (відгук класного керівника засвідчує їхню участь).

Наукова і пошуково-практична робота студентів

Метою науково-дослідницької роботи студентів є:

- виявити рівень сформованості в учнів основних наукових понять (у визначеному класі у відповідності зі специфікою предмета), визначити ефективні засоби і прийоми роботи з їхнього формування;
- розкрити шляхи оптимізації та інтенсифікації виховних можливостей уроку;
- встановити рівень розвитку учнівського колективу і накреслити перспективні шляхи формування згуртованого колективу;
- визначити рівень суспільної активності учнів, сформулювати завдання виховної роботи з подальшого її розвитку;
- з'ясувати умови поліпшення ефективності системи навчально-виховної роботи.

Роботу над обраною науково-методичною проблемою здійснити за такими етапи:

- вивчення науково-методичної літератури з даної проблеми;
- вивчення досвіду роботи педагогів школи (вчителів і вихователів, класних керівників і керівників гуртків);
- розробка гіпотези, проекту і підготовка матеріалу до проведення експерименту, дослідницької роботи;
- проведення експериментального дослідження, опис його методики та аналіз його результатів (якісний та кількісний);
- оформлення проведеної роботи у вигляді наукового повідомлення для виступу на підсумковій конференції з педпрактики чи на науковій студентській конференції, виступ на методичному об'єднанні вчителів школи;
- використання результатів дослідження для написання курсової та дипломної роботи;
- публікації статей у періодичній пресі (журналах, газетах, збірниках).

Завдання 1. Описати рівень володіння вчителем педагогічною майстерністю. Для цього з'ясувати:

1. Професійні знання.

* Знання свого предмету: глибоке, вільне володіння ним без опори на конспект.

* Знання методики викладання свого предмету.

* Знання педагогіки, принципів та методів виховання і навчання, організаційних форм навчання і виховання тощо.

* Знання психології (вікових та індивідуальних особливостей учнів', особливостей мислення тощо).

2. Педагогічне спілкування.

* Дотримання спокійного, доброзичливого тону під час спілкування:

- а) вміння вислуховувати співрозмовника;
- б) вміння ставити питання;
- в) вміння аналізувати виступи;
- г) вміння першим встановлювати контакт з іншою людиною;
- д) вміння зрозуміти іншу людину;
- є) вміння орієнтуватися в ситуації, що склалася.

* Прагнення до встановлення зорового контакту:

- а) вміння дивитися на співрозмовника;
- б) вміння бачити і розуміти його реакцію;

* Вміння зацікавити, захопити виступом, повідомленням, оповіданням:

- а) вільне володіння інформацією (без опори на конспект);
- б) зовнішній вигляд виражає готовність і бажання спілкуватися, вести бесіду, виступати тощо;
- в) вміння передавати своє ставлення до того, що повідомляється;
- г) вміння переконувати слухачів, впливати на їх повеінку та діяльність;
- д) вплив на волю слухачів;
- є) культура поведінки.

3. Рівень володіння педагогом наступними професійними здібностями та якостями.

- гуманізм;
- педагогічний такт;
- комунікабельність;
- емпатійність;
- перцептивні здібності;
- увага та уважливість;
- спостережливість;
- емоційна стабільність;
- креативність;
- оптимістичне прогнозування;
- особливості уяви;
- почуття гумору.

2. Ступінь саморегуляції.

- вміння знімати надмірну напругу;
- вміння долати власну нерішучість перед виступом;
- вміння мобілізувати працездатність;
- вміння стримувати себе в стресових ситуаціях;
- вміння створювати необхідний настрій;
- вміння адекватно поводитись і розв'язувати конфліктні ситуації.

Завдання 2. Розробити індивідуальний проект виховної роботи із учнями на весь період практики, який забезпечує вирішення головних для цього віку завдань виховання.

Завдання 3. Розробити програму профілактики негативних явищ в учнівському середовищі і пропаганди здорового способу життя.

Мета програми:

1. Попередження негативних явищ (вживання наркотичних речовин, алкоголю, тютюнопаління) у середовищі старших підлітків.

2. Формування готовності протистояти негативним явищам у мікросоціумі.

3. Виховання відповідального інтелігентного ставлення до себе і свого здоров'я.

4. Оволодіння способами збереження здоров'я. Перелік тем бесід за програмою:

- Здоровий спосіб життя – стиль життя культурної людини.
- Особиста гігієна дівчини і юнака.
- Взаємостосунки юнаків і дівчат. Культура виявлення почуттів (перше кохання, дружба, взаємозахоплення тощо).

- Продовження роду людського і вищі духовні цінності особистості. Ранні статеві зв'язки.

- Сучасна молодіжна культура. Причини появи неформальних об'єднань.
- Тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія як соціальне зло.
- СНІД – соціальна хвороба ХХІ століття. Джерела і шляхи профілактики.

- Кримінальна відповідальність за злочин проти життя і здоров'я людини.

- Правила особистої безпеки. Як не стати жертвою злочину.

- Універсальні засоби загартування організму як основа здорового способу життя.

Завдання 4. Впродовж педагогічної практики ознайомитись із функціями, які виконує вчитель у сучасній школі. Визначити для кожної функції сукупність якостей педагога, що забезпечать успішну її реалізацію.

Завдання 5. Вивчити основні положення Декларації прав дитини. З'ясувати, що зумовило необхідність створення такої Декларації. Проаналізувати, як впливають її основні ідеї на сучасні підходи до особистісно зорієнтованого виховання. Розробити проект Кодексу учителя, де втілювалися б головні положення Декларації прав дитини.

4.4. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти 5 курсу по закінченню практики

«Щоденник з педагогічної практики»,* **

в якому має бути відображено:

1. Титульна сторінка.
2. Загальна характеристика освітнього закладу.
3. План виховної роботи студента на період практики.

4. Аналіз відвіданого уроку.
5. Потижневі педагогічні спостереження, які передбачають аналіз педагогічних ситуацій, явищ, подій, аналіз взаємостосунків між учасниками (суб'єктами) едукативного процесу, особливості виховної роботи та ін.
6. План-конспект виховного заходу (класної години), в якому має бути передбачено:
  - а) тему;
  - б) триєдину мету (навчальну, розвивальну, виховну);
  - в) унаочнення, обладнання;
  - г) хід виховного заходу (класної години), його дидактичну та методичну структуру);
  - д) висновки;
  - е) використану літературу.
7. Аналіз виховної роботи в школі.
8. Відгук класного керівника про проходження практики з оцінкою (максимальна кількість балів – 15).

* Примітка. Матеріали з педагогічної практики мають бути відображені (надруковані, каліграфічно написані власноруч) або у зошиті або на стандартних, надійно скріплених (склеєних, прошитих, з використанням стаплера і ін.) листках формату А4.

** Зразки для реалізації завдань представлені у 7 розділі.

Розділ 5.

Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення тренерської практики

Тренерська педагогічна практика є логічним продовженням інших видів практики, які проводилися на молодших курсах. Вона проходить в умовах максимально наближених до справжніх умов майбутньої професійної діяльності. Дана практика спрямована на закріплення знань теоретичного курсу з теорії спортивного тренування та теорії і методики обраного виду спорту, а також теорії і методики викладання спеціальних дисциплін. Вибір засобів і методів практичних дій під час тренерської практики студент проводить з урахуванням сучасних уявлень і досліджень з педагогіки, психології, фізіології людини, фізіології м'язової діяльності, спортивної фізіології, санітарії та гігієни.

Основними завданнями практики є:

- формування професійних умінь і навичок щодо практичної спрямованості навчально-виховного процесу;
- підготовка студентів до активної трудової діяльності, де особлива увага приділяється функції вчителя фізкультури;
- підготовка студентів до самостійної роботи в якості тренера-викладача в обраному виді спорту.

Серед завдань педагогічної тренерської практики провідне місце посідає формування у студентів вміння готувати й проводити уроки фізичної культури різних типів та навчально-тренувальні заняття з обраного виду спорту застосовуючи сучасні технології навчання з метою формування пізнавальних потреб та інтересів школярів до самостійних занять, а також ознайомлення студентів з принципами організації, управління та нормативним забезпеченням шкільної освіти.

Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти по закінченню тренерської практики: «Звіт про тренерську практику»*

в якому має бути відображено:

1. Титульна сторінка (міністерство, вуз, кафедра, інформація про студента: П.І.П., група, курс, П.І.П. методиста викладача кафедри загальної педагогіки і психології).
2. Загальна характеристика закладу, де проводилась тренерська практика, короткі відомості про заклад (його особливості, історія, здобутки, основні проблемні питання, які вирішує колектив. Керівництво закладу).
3. План проведення студентом спортивно-масових заходів на період практики
4. План-сценарій спортивно-масового виховного заняття:
  - 4.1. Тема, мета, завдання заняття.
  - 4.2. Чинники, які можуть виховувати особистість спортсмена під час заняття: зовнішній вигляд тренера, його мова, характер спілкування із спортсменами, емоційний клімат заняття, вимоги тренера для формування вольвих і моральних якостей особистості спортсменів.

- 4.3. Мотивація заняття.
  - 4.4. Обладнання, матеріали, приміщення.
  - 4.5. Хід заняття: організація, початок, передбачуваний результат, перелік вправ, регламентація часу на їх виконання, методи і прийоми виконання, фіксація результатів.
  - 4.6. Результати тренувального заняття. Досягнення мети заняття? Причини недосягнення мети? Педагогічна проблематика відсутності позитивних результатів?
  - 4.7. Підведення підсумків проведеного заняття. (Відзначення кращих, аналіз причин недосягнення потрібних результатів. Що дало тренувальне заняття для загального розвитку спортсменів? Чи можна стверджувати за результатами заняття про крок до формування позитивних моральних якостей спортсменів?)
5. Відгук вчителя фізкультури (тренера, класного керівника) про роботу студента під час тренерської практики.

* Примітка. Матеріали з педагогічної практики мають бути відображені (надруковані, каліграфічно написані власноруч) або у зошиті або на стандартних, надійно скріплених (склеєних, прошитих, з використанням стаплера і ін.) листках формату А4.

Розділ 6.

Організація літньої педагогічної практики

Метою літньої педагогічної практики, яка проводиться після третього курсу, є закріплення, розширення і поглиблення професійно-педагогічних знань, набутих за період вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Вона є самостійною роботою студентів з дітьми під час канікул у таборах відпочинку, у позашкільних закладах, у дитячих клубах за місцем проживання.

Дитячий оздоровчий табір (ДОТ) є позашкільним виховним закладом, що створюється з метою зміцнення здоров'я, організації активного відпочинку, задоволення інтересів і духовних потреб дітей і підлітків.

Виховна робота в ДОТ включає розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, оздоровчою діяльністю. Зміст, форми та методи роботи в ДОТ визначаються його статутом, педагогічним колективом і групуються на принципах ініціативи й самодіяльності дітей та учнівської молоді, демократії і гуманізму, розвитку національних і культурно-історичних традицій, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей.

Виховання в ДОТ має два взаємопов'язані компоненти. Один – це педагогічний вплив вихователя, педагога (вожатого), колективу, другий – готовність вихованця сприйняти й усвідомити цей вплив. Для успішного виконання поставлених завдань вихователі мають глибоко усвідомити основні психолого-педагогічні закономірності й особливості виховного процесу. Зокрема, необхідно акцентувати увагу на тому, що нові умови життя передбачають таке виховання, котре забезпечило б формування механізмів самоконтролю, самокорекції, самообмеження, самоорієнтації – не під впливом страху, а на основі власного погляду на життя, особистої волі та розуму, власних переконань.

Виховання – процес безперервний. Нагромадження нових знань, зміна і зміцнення поглядів, переконань, звичок відбувається постійно. Розвиток фізичних і духовних сил дитини вимагає від неї все нових і нових способів урівноваження з оточуючим, що виявляється в її поведінці, діяльності, ставленні до інших людей, до праці, до природи і до самої себе. Тому важливим завданням вихователів у ДОТ є продовження в літній період формування дитини як суб'єкта життя, розуміння нею того факту, що вона сама творить своє гідне людини життя. Це потребує насамперед формування у вихованців ціннісного ставлення до себе як до людини, до інших людей, їхніх вчинків, до природи, предметів, явищ, формування відповідальності за свою долю, за вміння розпоряджатися своїм життям як даром природи в соціальному, психологічному та біологічному розумінні. Це вимагає розвитку у вихованців філософського мислення, надситуативного сприйняття дійсності, вміння абстрагуватись, узагальнювати, бачити в одиничному загальне.

Сучасне покоління дітей живе і формується у принципово відмінних умовах порівняно зі старшими братами й сестрами, а тим більше з батьками. Поглиблення соціального розшарування суспільства, розвиток ринкових

відносин, приватної власності, певна розмитість моральних цінностей орієнтирів, зростання ролі релігії – усе це реалії, які формують свідомість підлітків і до яких вони намагаються пристосуватися.

Контингент тих, з ким доведеться працювати вожатому у таборі, дуже строкатий за рівнем вихованості, загальним розвитком, інтересами, ідеалами, світоглядом. Звичайно, час перебування дитини в таборі занадто короткий, щоб радикально змінити її. Проте можливості виховної взаємодії з нею у таборі практично не обмежені: це раціональна організація життя, гурткова робота, зустрічі, активна участь дітей у підготовці і проведенні загонових і загальнотабірних заходів, “вогники”, бесіди, повсякденне спілкування з дитиною в їдальні, спальних приміщеннях, на загонових місцях, під час купання, ігор, прогулянок, вільного часу, коли все має виховне значення: репліка, жарт, приказка, оцінка судження, погляд і навіть мовчання.

Виховний процес у ДОТ має надавати дитині суб’єктивної самостійності, але в той же час планувати стосунки співробітництва так, щоб вона перебувала під продуманим і мудрим керівництвом педагога (Г.Ващенко).

Виховна робота в ДОТ має ряд специфічних особливостей порівняно з виховним процесом у школі.

По-перше, виховний процес в ДОТ планується і здійснюється з урахуванням того, що діти повністю відірвані від сім’ї і батьківського піклування. Тому на педагогічний колектив табору покладається завдання забезпечити повноцінне життя дітей.

По-друге, всі види виховної діяльності здійснюються в тимчасових різновікових дитячих колективах, з урахуванням різних умов життя і виховання (із сільської або міської місцевості); діти проживають у колективах з певним оздоровчим режимом дня.

По-третє, виховна робота будується на принципах добровільної участі дітей у різних справах, у вільному виборі ними занять. Це передбачає функціонування варіативних програм діяльності.

По-четверте, короткотривалий період існування табірної колективу вимагає чіткого початку і завершення табірної зміни, обов’язкової оцінки діяльності кожної дитини, надання дітям можливості бачити і розуміти результати своєї праці.

По-п’яте, значні виховні можливості має і сам тимчасовий дитячий колектив табору. У новому оточенні, під час активного спілкування інтенсивніше, повніше розкривається особистість дитини, інколи в таких умовах скоріше можна помітити те, що в школі залишається прихованим, тобто краще вивчити і розуміти дитячу психологію.

Моральна атмосфера ДОТ, доброзичливе ставлення однолітків і вихователів до кожної дитини сприяють самоствердженню тих дітей, які у шкільному житті вважалися “важкими”.

У таборі діти самостійніші, ніж удома: бо значно менше обмежень у виборі дій, менше тих, хто стримує прагнення до самостійності, а більше умов, що стимулюють творчий розвиток, ініціативу, кмітливість, активність дитини.

По-шосте, у виховному процесі ДОТ беруть участь як професійні педагоги, так і представники інтелігенції, робітники, студенти, які часто будують свої стосунки з дітьми на основі педагогічної інтуїції власного менталітету, але надають більше свободи вибору.

По-сьоме, виховний процес ДОТ здійснюється у сприятливих умовах природного середовища і соціального оточення. Усе, що є навколо, може стати зоною дитячої турботи, загонової дії.

Табір і його околиці – нове, незнайоме для дитини оточення. Воно, звісно приваблює дитину, і треба їй допомогти пристосуватися до нього. Проаналізувати елементи народної культури, звичаї, розвиток життя протягом століть тощо. Водночас необхідно постійно дбати про безпеку життя дитини у природному і соціальному мікро- та макро середовищі.

По-восьме, виховна робота з дітьми має забезпечити дотримання ними режиму дня, порядку і чистоти спальних приміщень, чистоту білизни, виконання стаціонарно-гігієнічних вимог. Особливо уважно слід організувати виховну роботу із дотримання санітарно-гігієнічних норм, профілактики захворювань, створення порядку та затишку у спальних приміщеннях, ігрових кімнатах, кінозалах, місцях відпочинку. Значне місце у виховній роботі з дітьми відводиться культурі харчування.

По-дев'яте, особливістю виховної роботи в ДОТ є оздоровлення дітей з використанням природних водоймищ, лісу, транспортних артерій. Саме тут має бути чітка виховна робота із самозбереження життя дітей і вихователів, попередження можливого травматизму і захворювань.

По-десяте, велика кількість виховних завдань, що їх необхідно вирішувати протягом зміни, створюють напружений ритм роботи всього педагогічного колективу, мобілізують його творчі сили і допомагають у досягненні головної мети:

- оздоровлення дітей, створення у них доброго емоційного настрою, привнесення почуття гри, романтики в їхнє повсякденне життя;
- виявлення інтересів, захоплень дітей, розвиток бажання пізнати невідоме, нове;
- навчання дітей діяти в колективі;
- залучення до трудових справ на користь і радість оточуючих.

Урахування педагогічним колективом зазначених особливостей виховної роботи в ДОТ є передумовою для створення у таборі життєрадісної атмосфери і забезпечення повноцінного відпочинку і розвитку дітей.

Розділ 7.

Зразки для реалізації обов'язкових та творчих завдань

7.1. Зразок титульної сторінки щоденника з педагогічної практики та схема загальної характеристики навчального закладу

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Кафедра загальної педагогіки і психології

Щоденник з педагогічної практики

Студента(ки)..... курсу
ННІ .....
групи.....
денної (заочної) форми навчання
(прізвище, ім'я, по батькові)
Керівник практики від кафедри загальної педагогіки і психології
(прізвище, ім'я, по батькові)

Місце та термін проходження практики

м. Черкаси 20.. р.

Загальна характеристика навчального закладу

Практика проводилась у... (навчальний заклад, район, місто, клас, терміни).
Короткі відомості про навчальний заклад, його особливості, історія, здобутки, основні проблемні питання, які вирішує педагогічний колектив, тенденції розвитку.

Директор школи.....

Заступник директора з навчально-виховної роботи.....

Класний керівник .....

Вчитель-предметник .....

Соціальний педагог.....

Шкільний психолог.....

Список учнів класу

№ п/п	П І П	Середній бал успішності з початкової дисципліни, яку викладає студент-практикант	Середній бал успішності у навчальній діяльності	Статус учня у класному колективі	Примітки
1.					
2.					
....					

7.2. Орієнтовна схема плану роботи класного керівника

1. Короткі відомості про класний колектив

Загальні відомості про клас (кількість учнів, кількість хлопчиків і дівчаток). Успішність учнів (скільки учнів успішно завершили навчальну чверть, скільки з них відмінників, скільки відстаючих, другорічників). Стан дисципліни. Чи склався у класі колектив, його характеристика (дружний, працьовитий, активний). Коротка характеристика активу класу (староста, редактор стінгазети та ін.). Виховні проблеми та завдання (на навчальну чверть або півріччя залежно від того, на який період складається план). Назвати 3-4 основні завдання, на виконання яких спрямовуватиметься головна увага у цьому навчальному році.

2. Основні напрями та форми діяльності класного колективу

У цьому розділі плану вказують форми та методи, строки виконання роботи, виконавці (відповідальні), роблять помітки про виконання.

А. Виховання громадянської свідомості та активності.

1. Проведення інформацій на теми...
2. Класні години на теми...
3. Теоретична конференція на тему.....
4. Класні збори, присвячені найважливішим подіям громадського життя.....
5. Залучення учнів до суспільно-корисної діяльності в школі.....

Б. Виховання свідомого ставлення до навчання та підвищення якості знань.

1. Класні збори про культуру навчальної праці.
2. Екскурсії на підприємства, установи з метою з'ясування ролі знань у житті та праці.
3. Проведення олімпіад, конкурсів, вечорів цікавої науки.
4. Організація взаємодопомоги у навчальній праці.
5. Зустрічі з ученими, бесіди про роль знань, науки.
6. Залучення учнів до предметних гуртків.
7. Залучення учнів до виготовлення наочних посібників.

В. Виховання свідомої дисципліни та культури поведінки.

1. Проведення етичних бесід на тему....
2. Суспільно корисні справи.
3. Участь у колективному листуванні з учнями інших міст і країн.
4. Колективний перегляд та обговорення кінофільмів, театральних вистав.
5. Проведення диспутів на моральні теми.
6. Участь у суспільно-корисній праці.

Г. Трудове виховання та професійна орієнтація.

1. Участь у благоустрої класу та школи.
2. Бесіди та диспути пов'язані з питаннями відповідального ставлення до праці та вибору професії.
3. Залучення до технічних та прикладних гуртків.
4. Участь у суботниках з упорядкування шкільного подвір'я.
5. Організація шефства над молодшими школярами.

6. Проведення бесід про різні професії.
7. Оформлення стендів «Ким бути?», «Учись учитися».

Д. Виховання естетичної культури і розвиток художніх здібностей.

1. Відвідування музеїв, виставок.
2. Залучення до художніх гуртків.
3. Позакласне читання художньої літератури.
4. Участь у художньому оформленні класу.
5. Участь у виставках на кращий малюнок.
6. Екскурсії «Спілкування з природою».
7. Проведення читацьких конференцій.
8. Бесіди та лекції про мистецтво й художню літературу.
9. Проведення та організація концертів художньої самодіяльності.
10. Участь у літературно-музичних вечорах.

Е. Фізичне виховання та зміцнення здоров'я.

1. Бесіди про режим школяра, здоровий спосіб життя, подолання шкідливих звичок, техніку безпеки.
2. Читання літератури про спорт, туризм, загартування організму.
3. Залучення до туристично-краєзнавчих гуртків.
4. Участь у походах по рідному краю.
3. Участь у масових іграх.

3. Робота з педагогічними працівниками

1. Відвідати уроки вчителів (перелік прізвищ).
2. Перевірити додержання на уроках єдиних педагогічних вимог.
3. Ознайомитися з організацією та проведенням додаткових занять з відстаючими.
4. Ознайомити вчителів з програмою вивчення учнів.
5. Організувати оформлення у класному куточку стенда «Організація праці школяра».
6. Організувати проведення нарад (малі педагогічні ради) із залученням учителів, які викладають у класі, з обговоренням питань:
  - а) Про виконання учнями єдиних педагогічних вимог;
  - б) Формування у школярів навичок самоосвіти та самовиховання;
  - в) Підсумки навчально-виховної роботи у класі та завдання на наступну чверть.
7. Провести співбесіди із учителями-предметниками, учителями початкових класів, попередніми класними керівниками.
8. Взаємодія з шкільним психологом та соціальним педагогом.

4. Робота з батьками

1. Провести батьківські збори на тему.....
2. Відвідати сім'ї учнів (перелік прізвищ, мета відвідування)....
3. Залучити батьків до відвідання батьківського лекторію.
4. Запросити для бесіди батьків учнів (перелік прізвищ, мета бесіди, тема).
5. Провести день відкритих дверей, як спільний захід учнів, батьків, школи.
6. Допомогти батьківському комітету скласти план роботи.
7. Підготувати і провести спільні збори учнів та батьків.

Короткі вказівки

до складання плану роботи класного керівника

Комплексний підхід до виховання вимагає, як це було показано у першому розділі, застосування різноманітних форм і методів формування особистості мислячої, творчої, здатної до самовираження. Усе це необхідно враховувати під час складання плану.

У першому розділі плану слід дати таку характеристику класу, яка б відображала стан учнівського колективу, рівень вихованості учнів. Особливу увагу слід приділити стану дисципліни та успішності у класі, назвати відстаючих і недисциплінованих учнів, які потребують особливої уваги. Водночас слід назвати й таких учнів, на яких класний керівник спиратиметься у своїй роботі.

У другому розділі необхідно сформулювати основні виховні й розвивальні завдання. Вони повинні відображати загальні проблеми освіти і враховувати стан сформованості класного колективу, рівень його вихованості. Наприклад, можна поставити такі завдання:

а) домогтися подальшого підвищення рівня свідомості та розвитку громадської активності всіх учнів класу шляхом залучення їх до суспільно - корисної діяльності;

б) прагнути до підвищення успішності та якості знань шляхом виховання свідомого, відповідального ставлення до навчальної праці та організації взаємодопомоги у навчальній праці;

в) виробляти в учнів (вказати прізвища) сумлінне ставлення до праці на благо суспільства, бережливе ставлення до суспільної власності;

г) розвивати у школярів (вказати прізвища) інтерес і потяг до художньої творчості, привчати до регулярних занять фізкультурою і спортом.

Постановка провідних виховних завдань великою мірою залежить від класу, для роботи з яким складається план.

У другому розділі плану розкриваються основні напрями, форми і методи виховної діяльності класного керівника та учнівського колективу. До кожного з цих напрямів у схемі зазначено форми і методи організації процесу виховання. Наприклад, такий напрям, як «Виховання громадянської свідомості та активності» передбачає проведення інформацій, класних годин, теоретичних конференцій, класних зборів та залучення учнів до суспільно - корисної діяльності у школі та за її межами. Усі ці форми спрямовані на формування свідомості та розвиток громадянської активності учнів. Водночас вони покликані сприяти моральному і трудовому вихованню, допомагати всебічному розвитку особистості.

Під час складання плану з інших напрямів виховної діяльності також необхідно прагнути забезпечити цілісний підхід до організації виховного процесу. Наприклад, щоб виховати свідоме ставлення до навчання та підвищити якість знань планується проведення олімпіад, конкурсів, вечорів науки. Треба так продумати тематику й організацію цих заходів, щоб вони сприяли не лише розумовому розвитку учнів, а й їхньому моральному і трудовому вихованню. Так, підготовка вечорів і конкурсів передбачає включення школярів у колективну трудову діяльність, пов'язану з виготовленням наочних посібників, з підготовкою барвистих оголошень тощо.

У планах роботи класних керівників важливо передбачити педагогічно виправдане поєднання словесних форм впливу на учнів з практичними суспільно-корисними трудовими справами. За цієї умови легше забезпечити комплексний підхід до організації виховної діяльності класного керівника та учнівського колективу.

У третьому розділі плану, присвяченому роботі класного керівника з учителями, важливо передбачити першочергові справи, пов'язані з координацією освітньої діяльності всіх учителів, спрямовану на підвищення ефективності та якості виховання. Чільне місце у плані роботи класного керівника займуть різні форми індивідуальної роботи з учителями. Необхідно передбачити проведення педагогічних нарад учителів свого класу (приблизно один раз на місяць) з найважливіших питань організації діяльності класного колективу, забезпечення комплексного підходу до виховання.

У заключному четвертому розділі плану намічаються різні форми роботи з батьками учнів, надання допомоги батьківському комітетові класу. Все це дає змогу забезпечити комплексний підхід до організації виховання школярів. Дієвість плану роботи класного керівника багато в чому залежить від того, наскільки в ньому враховується своєрідність класного колективу, потреби, інтереси та нахили учнів.

7.3. Орієнтовний алгоритм аналізу уроку

Клас, П.І.П. вчителя, предмет, місце уроку в програмі.

Кортка загальна характеристика класу.

1. Організація класу [початок, привітання, настрої до співпраці, підготовка обладнання (дошка, крейда, підручники)].

2. Загальна структура уроку

Який тип уроку обраний, доцільність вибору? Чи чітко виокремлені структурні елементи уроку? Дозування часу на кожний дидактичний етап, формулювання триєдиної мети.

3. Реалізація дидактичної мети

Чи вимоги програми знайшли своє відображення у темі уроку? Активність учнів при ознайомленні з новим матеріалом. Чи правильна структура вивчення нового матеріалу? Чи володіє вчитель достатніми знаннями? Як здійснювалася перевірка якості знань (яке було «охоплення» учнів, як викликалися до дошки)?

4. Реалізація розвивальної мети під час навчання

Чи мало місце залучення учнів в основні розумові операції (аналіз, синтез, систематизація, класифікація)? Чи було організовано долання труднощів? Чи були актуалізовані мотиви інтелектуальної діяльності? Чи здійснювалися міжпредметні зв'язки? Чи задіяні засоби для творчого мислення?

5. Виховання у процесі уроку

Чи були використані виховні можливості змісту? Яка робота відбувалась по формуванню світогляду: чи давалися оціночні судження, чи вплинув урок на формування переконань? Зв'язок навчання з життям. Що сприяло вихованню добра, гуманного відношення до людей, поважного ставлення до праці і її результатів? Чи

були використані виховні можливості оцінки знань? Яке було виховне значення особистості самого вчителя? Як реалізувалися виховні впливи на окремих учнів, які згідно з характеристикою класу мають певні недоліки у вихованості?

6. Дотримання основних принципів навчання

Чи була педагогічно доцільно організована діяльність вчителя і учнів з точки зору реалізації принципів навчання? Як виконувалась самостійна робота учнів, її обсяг?

7. Вибір методів навчання

Чи виправдано задіяні методи для реалізації завдань уроку? Чи повністю використовувалися можливості самостійної роботи? Чи застосовувалися технічні засоби навчання? Чи демонстрації (ілюстрації) були ефективними? Чи достатньо різними були методи і прийоми засвоєння знань? Чи раціонально застосовувалися методи перевірки і контролю? Чи у контексті завдань уроку проводилась індивідуальна, фронтальна, групова перевірка знань? Чи був письмовий, тестовий контроль? Як була організована робота по розвитку мислення?

8. Робота вчителя на уроці

Чи все необхідне було підготовлено до початку уроку? Чи користувався учитель конспектом? Чи чітко пояснена вчителем освітня мета уроку? Які види діяльності вчителя були на уроці і в якому співвідношенні (мовна діяльність, вислуховування, допомога учням у самостійній роботі і т.д.)? Які прийоми в організації учнівської діяльності використовує вчитель? Чи володіє вчитель класом? Зовнішній вигляд учителя. Дотримання норм педагогічної етики.

9. Робота учнів на уроці

Чи була перевірена готовність учнів до уроку? Яка їх активність і на яких етапах? Які були види діяльності учнів на уроці (мовна, слухова, запис з дошки, самостійна письмова робота і т.д.)? Чи зверталась увага на культуру праці учнів (ведення записів, їх оформлення, бережне відношення до підручника)? Прийоми підтримання дисципліни. Чи були вони ефективні? Ставлення учнів до предмета, до вчителя, уміння учитися, співпраця з учителем для досягнення мети уроку.

10. Санітарно-гігієнічні умови уроку

Чи достатньо в класі світла, свіжого повітря? Вплив кольору стін, парт. Відповідність розміру парт віку учнів. Меблі в класі. Як проведена перерва? Недопущення перевтоми учнів на уроці, створення пауз для розумового відпочинку.

11. Результати заняття (досягнення мети, набуття якісних знань, умінь, найбільш доцільні методи, висновки, пропозиції, рекомендації).

7.4. Орієнтовна програма психолого-педагогічного аналізу виховного заходу, колективної творчої справи (КТС)

Перелік питань для аналізу виховного заходу

1. Чіткість визначення мети та завдань виховного заходу.
2. Чи доцільно виділені основні частини, етапи і елементи виховного заходу, що забезпечують його ефективність? Визначення провідного, системоутворюючого етапу (елементу), а також другорядних, що використовуються для його здійснення.

3. Чи пов'язані між собою етапи (елементи) виховного заходу?
4. Доцільність мікроструктури кожного етапу (зміст, методи, прийоми) у контексті реалізації виховних завдань.
5. Чи пов'язано виконання завдань кожного етапу з виконанням завдань наступного етапу, а також із досягненням кінцевої мети?
6. Чи взаємодія етапів, елементів виховного заходу впливає на кінцевий результат?
7. Місце і роль виховного заходу у системі діяльності учнівського колективу. Педагогічна доцільність виховного заходу з точки зору вирішення конкретних виховних завдань, що стоять перед учнівським колективом.
8. Висновки і оцінка проведеного виховного заходу, відповідно до отриманих результатів.
9. Пропозиції щодо ліквідації недоліків, шляхи їх подолання.

Зміст і методика проведення виховного заходу,
колективної творчої справи

- відповідність змісту заняття поставленій меті;
- пізнавальна і виховна цінність підбраного матеріалу;
- чіткість, емоційна насиченість організованість, інтерес дітей, їх активність;
- методи і прийоми, які були використані, їх відповідність віковим та індивідуальним особливостям учнів, рівню розвитку дітей даного класу;
- зв'язок питань, які розглядались з проблемами класу і оточуючого середовища;
- які нові знання, уміння і навички здобули учні в процесі підготовки і проведення даної КТС;
- які почуття і переконання сформувались у них;
- чи сприяв даний захід формуванню моральних якостей, інтелектуальних, естетичних почуттів, формуванню громадської думки, взаємовідносин, підвищення культурного рівня;
- як здійснювався педагогічний вплив під час проведення КТС на індивідуальну та колективну свідомість учнів, їх активність, відповідальність, організованість, контакт з аудиторією, зацікавленість або пасивність, емоційне забезпечення;
- які види діяльності були основними під час даної виховної форми роботи. Особливості особистості вихователя, який проводив заняття: впевненість, емоційність, контакт з учнями, знання учнів, їх моральних якостей, вчинків, мотивів поведінки.

Вимоги до організаційної і комунікативної діяльності учителя і його особистісних якостей:

- організація підготовчої роботи;
- які власні здібності і уміння продемонстрував педагог (організаторські, музичні, прикладні тощо);
- які методи і форми заохочення дітей були використані до проведення даної КТС, як були враховані індивідуальні можливості кожного учня;

- які методи і прийоми використані у ході проведення: ігри, змагання тощо, їх доцільність. Чи сприяли вони розвитку дитячої ініціативи, активності, інтересу, творчості, самостійності, бажанню розкрити свої можливості у різних видах діяльності;

- провідна роль педагога у підготовці і проведенні КТС;

- чи відповідала методика проведення заходу виховній меті і завданням, віковим та індивідуальним особливостям дітей, особистісно-орієнтованому вихованню у цілісному педагогічному процесі;

- загальна оцінка, підсумки результатів проведеної роботи;

- причини успіхів, невдач;

- висновки, пропозиції, рекомендації до подальшої творчої колективної виховної роботи з учнями;

- педагогічна цінність проведеного заняття, його значення для наступного розвитку колективу і окремих вихованців по удосконаленню подальшої виховної роботи з ними.

7.5. Орієнтовна програма вивчення виховної роботи школи, класу

Критерії ефективності виховної роботи школи:

* високий рівень управління виховною системою, який обумовлює розв'язання завдань, що стоять перед сучасною школою;

* високий рівень функціонування виховної системи, який обумовлює розв'язання завдань, що стоять перед сучасною школою;

* високий рівень вихованості школярів, їх готовність до життя та праці.

Відповідність реального стану справ у школі сформульованим критеріям визначається на основі низки показників, які відображають зміст кожного із трьох критеріїв.

I критерій. Високий рівень управління системою, який забезпечує досягнення найоптимальнішого в даних умовах результату.

Його основні показники:

- реалізація демократичних засад в управлінні школою;

- вибір конкретизованих цілей та завдань виховання на основі аналізу рівня вихованості школярів;

- раціональне закріплення вчителів за окремими ділянками виховної роботи;

- педагогічна грамотність цілеспрямованість і конкретність управлінських рішень;

- планування виховної роботи з урахуванням потреб суспільства та індивідуальних особливостей школярів;

- дієвість застосовуваних форм та методів організації виховної роботи школи;

- постійне інформаційне забезпечення управління виховним процесом;

- оперативність та дійовість системи контролю за станом виховної роботи;

- аналіз наслідків.

II критерій. Високий рівень функціонування системи виховання, який обумовлює успішне досягнення цілей виховання учнів даної школи.

Основні показники цього критерію:

- оптимальна реалізація завдань, які впливають з аналізу рівня вихованості учнів;
- найтісніше поєднання у виховному процесі впливу громадськості, трудових колективів, позашкільних закладів, осередків культури;
- раціональний добір методів виховання;
- використання інтелектуальних джерел виховання – загальнолюдських, моральних цінностей, гуманітарних наук, Конституції України тощо; організація життя учнів – високий рівень розвитку учнівського самоврядування, розподіл та виконання громадських ролей (доручень, обов'язків), гуманістичні відносини між учнями, традиції і норми поведінки, система стимулювання;
- організація творчої діяльності учнів: пізнавальної, суспільно-корисної, естетичної, оздоровчої;
- врахування факторів позашкільного впливу на учнів: суспільних відносин, масової культури, позашкільного спілкування.

III критерій. Високий рівень вихованості школярів, їх готовності до життя та праці.

Основні показники, які характеризують даний критерій:

- повага до державних символів України в житті школи;
- зовнішній вигляд школи, порядок та чистота, дбайливе ставлення учнів до шкільної власності;
- висока культура поведінки учнів у школі та поза школою;
- охайний зовнішній вигляд, високий рівень самостійності школярів у колективній діяльності;
- повага до особистості, до її прав на самостійний вибір;
- вміння учнів самостійно оцінювати явища суспільного та політичного життя;
- повага до національної гідності кожного в реальних ставленнях між школярами різних національностей;
- віротерпимість;
- високий рівень національної свідомості;
- готовність учнів (передусім старшокласників) до захисту Батьківщини;
- фізичний розвиток та загартування юнаків і дівчат;
- інтерес до досягнень світової та вітчизняної культури;
- свідоме ставлення школярів до навчання, сумлінне ставлення до праці;
- турбота, повага, довіра, відповідальність у взаєминах вчителів та учнів,

7.6. Зразок анкети для вивчення стану виховної роботи.

Шановний учню!

Нас дуже цікавить твоя думка з окремих питань життя школи. Твоя участь в анкетуванні допоможе нам зробити його змістовнішим і цікавішим. Для цього просимо відповісти на низку запитань. Із запропонованих варіантів відповідей просимо підкреслити потрібний чи дописати свій, бажаний. Дякуємо за співробітництво.

1. Скільки тобі років:.....
2. Стать.....чол/жін.
3. Ти відчуваєш, що в школі нудно?
  - а) безумовно так
  - б) проблематично так
  - в) я не знаю
  - г) проблематично ні
  - д) безумовно ні.
4. Що тобі подобається у твоїй школі?
  - екскурсії і походи
  - зустрічі з друзями
  - допомога людям похилого віку і бідним
  - дискотека, танці
  - виїзди за місто
  - зустрічі з цікавими людьми
  - озеленення
  - збори колективу
  - спортивні змагання
  - участь в охороні природи
  - концерти самодіяльності
  - спілкування з учителями
  - робота в клубах,гуртках
  - нічого не подобається
  - інше .....
5. В якому клубі, гуртку береш участь?
6. Чи обговорюєте Ви у школі (на уроках) або окремо проблеми
  - культури поведінки школяра
  - ставлення до людей іншої раси, національності, віри
  - вміння гарно і зі смаком одягатися доброти, людяності, турботи
  - поваги до дорослих, батьків, вчителів
  - співробітництва і взаємодії з іншими людьми
  - інші проблеми.....
7. Я відчуваю себе в безпеці у цій школі
  - а) рішуче не згоден
  - б) не згоден
  - в) я не знаю
  - г) погоджуюсь
  - д) рішуче погоджуюсь
8. Які з перерахованих характеристик правильно відображають життя вашого учнівського колективу:
  - збіг колективних і особистих цілей
  - спільні цікаві справи і розваги
  - суспільно корисні справи (турбота про школу, рідне місто, село, допомога людям похилого віку і т.п.)
  - взаємодопомога і турбота один про одного

- захищеність кожного від образ і насилля сторонніх осіб
- обов'язкове дотримання вимог і законів поведінки, прийнятих колективом
- інше

9. Чи обговорюєте на своїх зборах випадки порушень правил поведінки, негативні вчинки своїх однокласників?

Так /Ні

Якщо ні, то чому?.....

10. Назвіть кращі традиції вашої школи, класу

11. Чи є в вашій школі(класі) учнівське самоуправління? (Так,ні)

12. Назвіть відомі вам органи учнівського самоуправління. Чим вони займаються?

13. Які громадські обов'язки, доручення (функції) ти виконуєш у школі, класі?

14. Які заняття після школи тобі до вподоби?

- читаю книги
- заробляю гроші
- займаюсь спортом
- відвідую кінотеатри
- допомагаю батькам
- дивлюся телепередачі
- відвідую клуб
- гуляю з друзями
- відвідую театр, концерти
- роблю уроки
- інше .....

15. З ким ти живеш разом?

- а) з мамою
- б) з батьком
- в) з обома батьками
- г) з бабусею і дідусем

16. Люди, з якими ти живеш, беруть участь у твоєму шкільному житті?

- дуже часто
- часто
- іноді
- мало
- дуже мало

Цілком зрозуміло, що ми навели лише окремі зразки діагностики, які в свій час себе виправдали. Вони можуть слугувати хорошою основою для розробки "авторської" програми діагностування, яка враховуватиме ті конкретні особливості контингенту учнів та умов життя конкретної школи.

Розділ 8. Допоміжні матеріали

8.1. Алгоритм плану-конспекту уроку

(на прикладі уроку оволодіння новими знаннями
та методами їх здобуття)

Клас.... Дата.... № уроку....

Тема.... Мета (освітня, виховна, розвиваюча)

Обладнання....

Хід уроку...

I. Організація класу.

II. Перевірка виконання домашнього завдання, відтворення і корекція опорних знань.

2.1. Методи і прийоми перевірки. Питання для перевірки: а).... ; б).... .

2.2. Метод бесіди для відтворення опорних знань. Питання: а)... ; б).... .

2.3. Письмові завдання: а)... ; б)..... .

III. Повідомлення теми, мети, завдань уроку. Мотивація учіння: 1) пояснення значущості знань; 2) постановка проблемних завдань, створення проблемної ситуації тощо.

IV. Сприймання і первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення його.

4.1. Проблемний виклад таких питань: а)... ; б).... .

4.2. Метод бесіди: питання: а).... ; б).... .

4.3. Пізнавальні завдання: а)... ; б)... .

4.4. Самостійна робота з підручником.

V. Запам'ятання навчального матеріалу:

5.1. Контрольні запитання: а)... ; б)... .

5.2. Робота з підручником.

VI. Узагальнення і систематизація знань: питання для бесіди, систематизуюча таблиця із завданнями.

VII. Підведення підсумків, домашнє завдання, інструктаж, оцінювання.

VIII. Література.

8.2. Орієнтовна програма вивчення учня

I. Загальні відомості про учня (прізвище, ім'я, побатькові)

1.1. Де живе школяр?

1.2. Професія батьків.

1.3. Склад сім'ї, її культурний, матеріальний рівень.

1.4. Взаємини у сім'ї.

1.5. Стиль виховання дитини у сім'ї (авторитарний, ліберальний, демократичний).

1.6. Режим і дозвілля учня.

1.7. Участь школяра у домашній праці.

1.8. Друзі та знайомі поза школою.

1.9. Найважливіші події у житті учня.

1.10. Стан здоров'я учня (за даними шкільного лікаря).

II. Загальний рівень розвитку учня

2.1. *Загальний розвиток.* Культура мови, кругозір, начитаність, регулярність читання, широта і сталість читацьких інтересів, відвідання кіно, театру, музеїв тощо.

2.2. *Ставлення до навчальної праці.* Мотиви навчання. Як учень ставиться до своїх знань? Чи уважний на уроках? Чи систематично готує домашні завдання? Чи вміє самотійно організувати свою навчальну працю? Чи дбає він про засвоєння пропущеного матеріалу? Як ставиться до своїх успіхів і невдач у навчальній праці? Інтерес до знань.

2.3. *Успішність учня.* Як встигає він з різних предметів? Які предмети учень любить? Які предмети даються йому легко, а з яких у нього утруднення?

2.4. *Ставлення до фізичної праці.* Як учень ставиться до роботи з самообслуговування? Як він виконує трудові та громадські доручення? Чи любить учень працювати у шкільних майстернях і на шкільній ділянці?

2.5. *Рівень дисципліни учня.* Чи знає правила поведінки для учнів і як їх виконує? Ввічливість у поводженні з дорослими, товаришами. Охайність.

2.6. *Інтереси і нахили учня.* Навчальні інтереси. Інтереси у галузях літератури, мистецтва, науки, техніки, спорту. Широта і сталість інтересів. У яких гуртках учень працює і які позашкільні заклади відвідує? Якою професією цікавиться? Як пов'язані його інтереси з вибором майбутньої професії?

III. Громадське обличчя і громадська робота учня

3.1. *Участь у громадському житті класу.* Інтерес до життя класу та ступінь активності у громадській роботі. Робота у дитячих громадських організаціях.

3.2. *Характер виконання громадської роботи.* Сумлінність. Уміння довести розпочату справу до кінця. Уміння залучити до роботи інших учнів. Чи має учень організаційні навички?

3.3. *Місце учня у класному колективі.* Зв'язаний учень з колективом чи відірваний від нього? Ставлення до нього учнів класу. Чи користується він повагою та авторитетом у класі?

IV. Головні риси особистості учня

4.1. *Громадянська свідомість.* Світогляд, свідомість учня. Головне спрямування його громадянських ідеалів і прагнень. Уміння втілити свої ідеали у конкретних справах: навчанні, в громадській роботі, праці. Мотиви навчальної та громадської роботи учня.

4.2. *Моральні якості учня.* Почуття любові до Батьківщини. Інтереси до подій у нашій країні. Готовність подати допомогу своєю працею школі та суспільству. Почуття колективізму, почуття обов'язку та відповідальності, правдивість і чесність, принциповість, скромність. Ставлення до батьків і членів сім'ї, до вчителів, до старших товаришів.

3. *Вольові риси характеру.* Цілеспрямованість. Активність, рішучість, сміливість, самотійність, ініціативність. Організованість: витримка, самоконтроль, дисциплінованість. Стійкість, наполегливість, мужність, скромність.

4. *Особливості темпераменту школяра та його психічних процесів.* Сила, урівноваженість і рухливість нервових процесів. Швидко чи повільно говорить, робить, реагує на запитання, чи легко переключається з однієї справи на іншу. Як учень виявляє свої почуття?

V. Педагогічні заходи, заплановані класним керівником
на основі вивчення учня

- 5.1. Які якості учня і як треба їх розвивати і вдосконалювати?
- 5.2. Що зробити для подолання недоліків у поведінці школяра?

8.3. Орієнтовна програма вивчення класного учнівського колективу

I. Склад класу

- 1.1. Віковий склад, структура класу.
- 1.2. Пізнавальний рівень, розвиток учнів.
- 1.3. Працездатність та успішність учнів.
- 1.4. Громадське обличчя класу (чи є в класі актив, лідери). Інтерес до громадських справ. Виконання громадських доручень, спрямованість, свідомість учнів.

II. Згуртованість класу

- 2.1. Чи є угруповання за мотивами, діловими інтересами або негативного характеру? Як учні ставляться один до одного? Як вони ставляться до справ класу?
- 2.2. Чи люблять учні разом проводити час у школі та поза нею? Чи люблять вони разом розважатися або працювати?
- 2.3. Чи дружать хлопчики і дівчатка? Чи захищають хлопчики дівчаток?
- 2.4. Чи захищають діти членів свого колективу взагалі?
- 2.5. Чи немає у класі кругової поруки? Якщо є, то в чому вона виявляється?
- 2.6. Чи переживають школярі удачі та невдачі свого класу? Чи вболівають вони за свій колектив?
- 2.7. Під час проведення загальношкільних заходів тримаються вони разом чи кожен сам по собі?

III. Громадська думка у класі

- 3.1. Які вчинки своїх товаришів схвалюють, які засуджують?
- 3.2. Як і в якій формі вони висловлюють своє схвалення чи несхвалення?
- 3.3. Чи є розходження між тим, що учні говорять, і тим, що вони роблять?
- 3.4. Критика і самокритика в класі.

IV. Організованість класу

- 4.1. Чи вміють учні самі організуватися для виконання колективних справ? Чи вміють вони розподілити між собою роботу і найраціональніше її виконувати?
- 4.2. Чи вміють учні терпляче й уважно вислуховувати один одного (на зборах, на перерві, під час виконання різних доручень)?
- 4.3. Чи виконують вони розпорядження уповноважених осіб?

V. Характер товариських зв'язків у колективі

- 5.1. Що об'єднує школярів: спільне місце проживання, місце за партою, інтереси, спільна робота?
- 5.2. Де спілкуються учні (тільки в школі чи поза нею)?
- 5.3. Чи уважні вони до товаришів? Чи намагаються їм допомогти? У чому виявляється ця повага?

5.4. Чи виявляють школярі вимогливість до своїх друзів? Чти вміють вони бачити їхні недоліки?

5.5. Як клас ставиться до дезорганізаторів, відмінників, активу, відстаючих?

5.6. Чи доброзичливо ставляться учні до товаришів з фізичними вадами?

VI. Актив класу

6.1. Склад активу (лідери, послідовники, пасив).

6.2. Формальний і неформальний актив класу.

6.3. Чи має актив авторитет в класі?

6.4. Чи виконуються розпорядження активу класу?

6.5. Як ставляться активісти до своїх однокласників?

6.6. Чи є учні, які постійно в активі?

6.7. Чи живуть загальношкільні активісти життям свого класу, чи не відриваються вони від класу.? Чи поважають їх у класі?

VII. Зв'язок класного колективу із загальношкільним

7.1. Чи знають у класі про те, що відбувається у школі в цілому та в інших класах?

7.2. Чи виникають у класі пропозиції щодо поліпшення життя школи?

7.3. Чи виконує клас загальношкільні доручення (постійні та епізодичні)?

7.4. Який характер зв'язків з учнями інших класів (шефство, змагання, спільні справи)?

7.5. Яку участь бере клас у загальношкільних заходах?

VIII. Заходи щодо подальшого згуртування класного колективу

8.1. Які педагогічні заходи слід провести у класі з метою згуртування та організації класного колективу?

8.2. Як використати класний колектив для виховного впливу на окремих учнів?

8.4. Анкета для вивчення громадянських інтересів учнів

1. Що таке громадянське суспільство для мене особисто?

2. У чому я бачу свідчення існування громадянського суспільства? Як підтверджується його наявність?

3. Що я роблю зараз для підтримки і розвитку громадянського суспільства?

4. Що означає для мене бути громадянином України?

5. Які риси переважають (мають переважати) у громадянина-вчителя, громадянина-учня, громадянина-батька?

6. Назвіть декілька найбільш важливих шкільні предмети, які сприяють глибокому осмисленню і розумінню ролі громадянина у житті держави.

7. Якщо громадянськість – це якість особистості, то що тут є головним (моральна, правова, політична культура, громадянська активність, дбайливе ставлення до довкілля тощо).

8.5. Орієнтовна програма вивчення виховних можливостей сім'ї

Програма вивчення сім'ї.

- Склад сім'ї, діяльність батьків – професійна і громадська.

- Матеріальне становище сім'ї, умови життя і навчання дитини.

- Загальний культурний рівень батьків, їх педагогічна культура.
  - Розпорядок і режим життя учня в сім'ї.
  - Наявність та характер контролю батьків за навчанням і поведінкою учня.
  - Моральний дух сім'ї, її моральні цінності та пріоритети.
- Характер взаємовідносин у сім'ї (між батьками, між дитиною і батьками).
- Ставлення батьків до виховних зусиль школи, зацікавленість у навчальних успіхах сина (дочки).

Тест: "Дитина в сім'ї» (для учнів 6-8 класів).

Якщо ти можеш відповісти "так", став "+", біля запитання; якщо "ні" – став "-".

Відповіді мають бути чесними, відвертими.

1. Якщо тобі доводилось випадково затриматись у школі, на прогулянці чи зовсім не прийти додому, чи повідомляєш ти про це рідних (запискою, по телефону, через товаришів)?
2. Чи бувають випадки, що батьки зайняті якоюсь великою роботою (генеральне прибирання, ремонт), а тебе відправляють на вулицю або в кіно, "щоб не крутився під ногами"?
3. Відклади на хвилину книжку і оглянь квартиру не своїми, а маминими очима. Чи не має в квартирі речей, які лежать не на місці?
4. Чи можеш ти відразу, нікуди не глянувши, назвати дати народження батьків, бабусі, дідуся, братів і сестер?
5. Свої надії (купити ковзани, м'яч, велосипед, нову куртку чи джинси) ти, мабуть, знаєш добре. А чи відомо тобі, яка річ конче необхідна матері чи батькові і коли вони збираються придбати її?
6. Чи буває так, що, крім маминого доручення, ти виконуєш ще яку-небудь роботу "від себе", за своєю ініціативою (наприклад, тебе просили протерти підлогу в коридорі, а ти охайно прибрав і почистив все взуття)?
7. Мама пригощає тебе апельсинами, цукерками, шоколадом. Чи завжди ти впевнений, що залишилось щось смачне дорослим?
8. У батьків вільний вечір. Вони збираються в гості чи в кіно. Чи висловлюєш ти своє небажання залишитися вдома (просиш їх не йти, вимагаєш, щоб взяли з собою, говориш, що тобі одному страшно)?
9. У вас вдома дорослі гості. Чи доводиться рідним нагадувати тобі, що треба зайнятися якоюсь тихою справою, не заважати дорослим, не втручатися в їх розмови?
10. Чи соромишся ти вдома, в гостях, у музеї подати мамі пальто чи проявити інші знаки уваги?

Якщо ти хороший син чи донька, знаки біля кожного питання повинні бути на полях такі: +-+ + + +

Якщо картина зовсім протилежна, тобі необхідно серйозно замислитись над тим, якою людиною ти ростеш.

8.6. Перелік питань для самоаналізу проведеного уроку

1. Чи досягнута мета уроку? Які фактори заважали (сприяли) її досягненню?
2. Яка якість засвоєних учнями знань і умінь? Що становило для них складність і з чим це пов'язано?

3. Чи була доцільною методична структура уроку?
4. Де саме і чому були допущені часові втрати?
5. Чи досягнутий необхідний рівень знань, його відповідність стандартам?
6. Які проблеми виникли в учнів при виконанні домашнього завдання?
7. Яким чином проведений урок вплинув на мотиви пізнавальної діяльності учнів, їхній інтерес до навчання, відношення до предмета?
8. Які недоліки цього уроку і як їх усунути на наступному уроці?

8.7. Рекомендації до проведення нетрадиційних уроків

Суть нетрадиційних уроків полягає в такому структуруванні змісту і технологій, яке викликало б інтерес в учнів, сприяло їхньому оптимальному розвитку і вихованню. До нестандартних уроків належать:

1. Уроки змістовної спрямованості. Основним компонентом є відносини між учнями, які засновані на змісті програмного матеріалу. Це уроки-лекції, уроки-семінари, уроки-конференції.

2. Уроки на інтегративній основі. Мають за мету подання матеріалу кількох тем блоками, розгляд об'єктів, явищ в їх цілісності та єдності. Такі уроки проводять кілька вчителів, один з яких є ведучим. Поєднують різні предмети: історію та музику, математику та фізкультуру, географію та іноземну мову. Це уроки-комплекси, уроки-панорами.

3. Уроки міжпредметні: ставлять мету «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів;

4. Уроки змагання. Передбачають поділ дітей на групи, що змагаються між собою, створення оцінної або експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості очок за правильність і повноту відповідей. Серед них уроки-КВК, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини, уроки-конкурси.

Уроки-змагання.

Мета уроку – закріплення вмінь розв'язувати задачі різних типів. Команди і журі формуються напередодні. Журі підбирає завдання, готує обладнання для проведення експериментів і матеріали для коротких повідомлень з теми. Починається урок з одного повідомлення (робить це член журі); потім – розминка (розв'язування командами якісних завдань, демонструється дослід, який командам слід пояснити); потім – конкурс капітанів (розв'язування експериментальних задач). Потім – конкурс команд: самостійне, «на час» розв'язування розрахункових задач. Закінчується урок підведенням підсумків і оголошенням команди-переможці.

Уроки – КВК.

Ці уроки «прийшли» з позакласних занять і стали популярними. Галузь їх застосування – переважно повторення тем і розділів. Змагання, як завше, складається з п'яти конкурсів-етапів.

1 етап – розминка, в ході якої учасники вирішують такі завдання: скласти розповід на матеріалах пройденної теми; один учень починає розповідь, другий продовжує і т. д.;

2 етап – конкурс «Перевірка домашнього завдання». Потрібно розіграти сценку, де б було відображено все головне з теми;

3 етап – розв’язування задач з вибором відповіді;

4 етап – конкурс «Здогадайся». Один учень з команди виходить з класу, а коли повертається, всі інші натяками, мімікою і жестами підказують, яке фізичне поняття, що входить в дану тему, було згадано (наприклад «молекула»);

5 етап – конкурс «артистів» і «художників». «Художники» команди виходять за двері, Демонстратор показує експеримент і пояснює його. Запрошує «художника», і для нього «артист» за допомогою пантоміми зображає дослід. «Художник» повинен його впізнати і зобразити за допомогою малюнка. Заключний етап – підведення підсумків.

Уроки громадського огляду знань.

Характеризуються опрацюванням найскладніших розділів навчальної програми, відсутністю суб’єктивізму оцінювання, тому що експертами виступають учні, дорослі, батьки. Уроки спонукають до активної самостійної пізнавальної діяльності, вивчення додаткової літератури. Проводять наприкінці чверті, семестру, року. Це уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експромт екзамену, уроки-консультації, уроки-взаємонавчання, уроки-консиліуми;

Уроки комунікативної спрямованості.

Передбачають використання максимально різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання матеріалу, підготовку доповідей, виступи перед аудиторією, обговорення, критику або доповнення опонентів. Сприяють розвитку комунікативних умінь, навичок самостійної роботи. Підготовка доповідей розвиває мислення, пробуджує інтерес, перетворює втомливе повторення на захоплююче співставлення точок зору. Відносять уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-прес-конференції, уроки-репортажі, уроки-панорами, уроки-протиріччя, уроки-парадокси.

Уроки театралізовані.

Проводяться в умовах чинних програм і відведеного навчальним планом часу, викликають емоції, збуджують інтерес до навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву учнів. Це уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіно-уроки, дидактичний театр.

Уроки-подорожі, уроки-дослідження.

Задовільняють інтереси дітей, чиї ідеали відрізняються романтизмом, фантазією. Пов’язані з виконанням ролей, відповідним оформленням, умовами проведення, витівками. Відносять уроки-пошуки, уроки-розвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-заочні пошуки, уроки-експедиційні дослідження, уроки-наукові дослідження.

Уроки з різновіковим складом учнів.

Суть: подання блоками матеріалу одного предмета, що за програмою вивчається у різних класах, різновіковий склад учнів на уроці.

Уроки-ділові ігри, уроки-рольові ігри.

Передбачають виконання ролей за жорстким сценарієм, імітацію різнопланової діяльності, життєвих явищ. Це уроки-суди, уроки-захисту дисертацій, уроки-«слідство ведуть знавці», уроки-імпровізації, уроки-імітації.

Розділ 9.

Завдання для перевірки рівня засвоєння студентами знань теоретично-практичного характеру

- I. На прикладі проведеного Вами виховного заходу:
- вказіть форму організації (дебати, бесіда, диспут, гра, конкурс) та сформулюйте її тему;
  - вказіть мету, поставлену Вами до її проведення.
  - опишіть на прикладах конкретних практичних справ, як Ви її реалізували, обґрунтуйте свій вибір;
  - зазначте, яких позитивних ставлень Вам вдалося досягти.
- II. Орієнтуючись на теоретичні знання та практичний досвід, проаналізуйте механізм вирішення конфлікту (у відповіді на кожне запитання просимо зазначати особливості Вашої конкретної ситуації).
- Коротко опишіть педагогічний конфлікт, що виник під час педагогічної практики (можливо, конфлікт, що безпосередньо Вас не стосувався).
  - Назвіть причину (джерело) конфлікту (відмінності в цінностях, відмінності в цілях, відмінності у способах досягнення цілей, низький рівень комунікацій між сторонами, відмінності у психологічних особливостях).
  - Визначте суб'єктів, інцидент, що спровокував конфлікт.
  - Назвіть вид конфлікту (внутрішньособистісний, міжособистісний, особистісногруповий, міжгруповий).
  - Яким був конфлікт за наслідками:
    - конструктивний (яким чином було досягнуто згоди між конфліктуючими сторонами);
    - деструктивний (якщо конфлікт не було вирішено, то яким чином, на Вашу думку, потрібно було діяти суб'єктам конфлікту, щоб досягти його вирішення).
  - Охарактеризуйте стилі поведінки у конфлікті.
  - Вкажіть шляхи розв'язання педагогічного конфлікту.
- III. Спираючись на отриманий практичний досвід та теоретичні знання, дайте відповіді на запитання.
- Назвіть основні види педагогічних здібностей.
  - Вкажіть (на Вашу думку) головні складові педагогічної майстерності.
  - Зазначте найважливіші моменти підготовки вчителя до уроку та необхідні складові успішного його проведення.
  - Як реалізовується на уроці (на конкретному прикладі):
    - виховна мета навчання;
    - особистісно орієнтований підхід до навчання;
    - індивідуалізація та диференціація навчання (на основі відвіданих уроків вчителів-методистів, вчителів-новаторів).
  - З'ясуйте, як організовується вивчення нового матеріалу на уроці:
    - З чого почалось вивчення нового матеріалу на уроці? Чи можна було чітко виділити момент переходу до нового матеріалу? Як було побудовано вивчення нового матеріалу?

- Які засоби навчання були використані вчителем при вивченні нової теми? Наскільки вдало вони були співвіднесені з характером матеріалу? Організації якого виду пізнавальної діяльності учнів (репродуктивного, творчого) сприяли?
  - Якими методами навчання скористався вчитель? Наскільки вони відповідали: меті уроку, віковим особливостям учнів, змісту навчального матеріалу?
  - Чи вдалось вчителю охопити активною діяльністю всіх учнів? У зв'язку з розглядом яких питань активність дітей була найбільшою? Як володіє вчитель обраними ним методами навчання? Якими прийомами він користується найчастіше? Чим це зумовлено?
  - Після уроку переконайтесь у розмові із одним з учнів, чи засвоїв він новий матеріал?
  - Які б зміни Ви внесли у вивчення нового матеріалу на цьому уроці з метою підвищення його ефективності?
- Дайте власний варіант плану вивчення і коротке обґрунтування. Відпрацюйте виклад у присутності своїх друзів. Запитайте їхню думку.
6. Проведіть спостереження за перевіркою знань учнів на уроці. Запитання для спостереження:
- Яке місце на уроці займає перевірка знань? Скільки часу витрачає вчитель на перевірку знань учнів? Скільки осіб було опитано? Які оцінки виставлено?
  - Які форми перевірки знань використовує вчитель? (фронтальне опитування, індивідуальне опитування, самостійна робота учнів, коментовані вправи тощо).
  - Зафіксуйте формулювання запитань вчителем. Який вид пізнавальної діяльності вони програмують? Які запитання залишились без чіткої відповіді?
  - Який стиль педагогічного спілкування між вчителем та учнями у процесі перевірки знань? Наведіть приклади оціночних суджень вчителя. Як вони сприяли активізації учнів під час опитування?
  - Які пропозиції можна внести щодо вдосконалення перевірки і оцінки знань з позицій нових вимог до навчального процесу?
7. Проведіть спостереження за технікою повідомлення домашнього завдання вчителем за таким планом:
- Питання для спостереження і аналізу:
- Коли вчитель задає домашнє завдання, на якому етапі уроку? Наскільки доцільний вибір часу вчителем?
  - Який характер носить домашнє завдання за змістом та формою? Як воно узгоджується з вивченням нового матеріалу, його закріпленням? Наскільки детально та ґрунтовно інструктує вчитель учнів щодо виконання домашнього завдання?
  - Оцініть обсяг домашнього завдання. З'ясуйте думку сильного і слабого учнів про те, скільки часу йому знадобиться на виконання домашньої роботи. Виконайте самі завдання і зафіксуйте, скільки Ви витратили часу?
  - Як враховує вчитель інтереси і здібності окремих учнів при визначенні характеру домашньої роботи? Чи є спроби диференціювати завдання у залежності від міри підготовленості учнів?

8. Вивчіть залежність методів навчання від змісту навчального предмету: Відвідайте 4-6 уроків не за спеціальністю.

- Під час спостереження сконцентруйте увагу на застосуванні вчителем методів навчання:

- Які методи використовувались на відвіданих Вами уроках?
- Як вони пов'язані з завданнями навчання?
- Як змінюються методи навчання в залежності від характеру навчального предмета?
- Наскільки вдалося простежити залежність використання методів навчання від рівня майстерності вчителя? Доведіть це конкретними фактами із спостережень.
- Проаналізуйте доцільність використання на уроці проблемних ситуацій та шляхи їх створення, як вони сприяють активізації пізнавальної взаємодії між вчителем та учнем з метою усунення інтелектуальних утруднень і суперечностей. На яких етапах уроку застосування проблемних ситуацій виявилось найфективнішим? Які способи створення проблемних ситуацій використано (співставлення життєвих уявлень з науковими фактами, спонукання до порівняння фактів, явищ, думок відомих людей, до висування гіпотез, формулювання висновків, узагальнень тощо). Як розв'язувалась проблемна ситуація (постановка проблемних запитань, формулювання гіпотез, шляхи збору і аналізу фактів, їх систематизації і висновків).

Питання для аналізу тренувального заняття

- * На яких етапах тренувального заняття тренер звертався до спортсменів і з якою метою?
- * Рівні засвоєння знань спортсменами, які були виявлені на тренувальному занятті?
- * Чи носив зворотній зв'язок не тільки контролюючий характер, а й виховний?
- * Як сприймали спортсмени оцінки і коментарі до них?
- * Виховний вплив особистості тренера.
- * Ставлення спортсменів до тренера, емоційний клімат заняття.
- * Вимоги тренера та їх значення для формування ціннісних, моральних якостей (відповіді, поведінка, мова, дисципліна та ін.) Ставлення спортсменів до цих вимог.
- * Виховне значення методів і прийомів навчання, використаних на тренувальному занятті.
- * Як тренер навчає вчитися?
- * Чи досягнута мета заняття? Що дало тренувальне заняття для загального розвитку спортсменів?

Розділ 10.

Робота майбутніх учителів з батьками учнів

Важливим завданням в роботі із сім'єю, батьками є пропаганда педагогічних знань з проблем сімейного виховання. З цією метою класний керівник може використати багатий матеріал журналів «Сім'я», «Світ сім'ї», «Журнал для батьків», «Обдарована дитина» і т. д.

Форми і методи роботи вчителя, класного керівника з батьками є індивідуальними і колективними. Провідна роль належить індивідуальним формам роботи: відвідування сім'ї учня, виконання батьками педагогічних доручень, педагогічні консультації, запрошення батьків до школи тощо.

Колективні форми роботи:

- **Педагогічний десант** – виступи педагогів на підприємствах, в установах, де працюють батьки, у мікрорайонах, на літніх майданчиках. Тематика виступів – проблеми, які хвилюють батьків. Виступ може включати відповіді на питання батьків, групові та індивідуальні консультації, супроводжуватися пересувними виставками педагогічної літератури, випусками тематичних стіннівок, анкетуванням батьків, наданням послуг просвітницького характеру з метою профілактики небажаних явищ у сім'ї, налагодженням контакту батьків з дітьми, наданням допомоги у розв'язанні проблем педагогічними методами, запрошення їх до співпраці в батьківських клубах, комітетах, курсах тощо.

- **Батьківські університети** – це форма роботи з батьками, розрахована на більш-менш сталий склад слухачів, де систематично проводяться лекції і практичні заняття. Мета організації цієї форми – розгортання пропаганди педагогічних знань серед населення, надання батькам допомоги і поширення знань з проблем виховання і навчання дітей в умовах сім'ї, сприяння поглибленню зв'язків між школою і сім'єю.

Батьківські університети, як завше, створюються на базі шкіл як головних центрів формування педагогічної культури, вони мають мережу пунктів пропаганди знань за місцем проживання та роботи батьків. У них у певний час і день проводяться лекції, педагогічні консультації, семінарські й практичні заняття, де не лише надаються поради батькам, але й відбувається обмін досвідом виховання, думками, організовуються виставки літератури.

- **Батьківські педагогічні конференції** – передбачають виступи педагогів та батьків з актуальних проблем сімейного виховання, відповіді на запитання й обмін досвідом родинного виховання з певної проблеми. Конференції можуть бути: науково-практичними, теоретичними, читацькими, з обміну досвідом, конференції матерів, конференції батьків. Тема конференцій завжди конкретна, повідомляється заздалегідь. Її проведення супроводжується виставкою педагогічної та дитячої літератури, дитячих робіт, розповсюдженням буклетів, переглядом фільмів, стимулюється виступ батьків і педагогів.

- **Консультації** – форма роботи з батьками, що передбачає надання фахівцями допомоги батькам з різних проблем родинного виховання. Ці проблеми

є непербачуваними для вихователя. Тому консультування вимагає від нього не тільки глибокої підготовки, але й уміння проаналізувати проблему, виділити її причини та наслідки, володіння системним підходом у розв'язанні проблем.

Консультації можуть бути: за кількістю сімей – масовимим, груповими, індивідуальними; за участю членів сім'ї – з усією сім'єю, з батьком, матір'ю і дитиною; за місцем проведення – у школі, вдома, на підприємствах.

Консультації передбачають проведення анкетування, бесід, спостережень, тестувань. Доцільним було існування на підприємствах консультаційних бюро, пунктів для батьків з питань родинного виховання, де висвітлювався б досвід родинного виховання.

Масові консультації для батьків організуються в школі, на підприємствах, у кімнатах школяра в мікрорайонах. Індивідуальні консультації корисні тим, що батьки одержують реальні дані про шкільні справи і поведінку своєї дитини, а педагог – необхідні йому дані для більш глибокого розуміння проблем кожного учня, обмін інформацією з обох сторін приводить до взаємної згоди щодо конкретних форм батьківського сприяння школі та навпаки.

- **Педагогічний консиліум** – форма спілкування учнів, вчителів, батьків, представників громадскості метою якої є цілісне, всебічне вивчення особистості учня, вироблення єдиної педагогічної позиції, визначення головних напрямів удосконалення виховного процесу зусиллями вчителів, батьків, самого учня.

- Закріплюють знання і вміння батьків, отриманих на консультаціях, тренінги спілкування, методики оволодіння аутотренінгом. **Тренінгові заняття** проводяться з батьками з метою розширення комунікативних можливостей батьків, їх уявлень про себе і про дитину, зміцнення позитивних якостей учасників, розуміння інших людей, пошуку оптимальних шляхів спілкування з дитиною на основі повного її прийняття, методів виховання дитини, активізація її внутрішніх психологічних ресурсів для вирішення різноманітних проблем виховання і розвитку дитини. Існують такі форми батьківських тренінгів: очні та заочні; з дітьми і батьками; тільки з батьками. Психолого-педагогічними основами будь-якого тренінгу є те, що будь-яка людина має багатий позитивний досвід вирішення різних проблем, ознайомена з адекватними методами реагування на різноманітні сімейні ситуації. Оскільки доросла людина критично сприймає будь-яку інформацію, спираючись на власний життєвий досвід, навчити себе може тільки вона сама.

Тренінги включають лекції, семінари, консультації, практикуми, рольові ігри.

- **Лекція** – послідовний монологічний виклад узагальнених знань. Види лекцій: лекція-інструктаж, лекція-показ, лекція-репортаж, лекція-спогад, науково-популярна.

- **Семінар** – активна форма просвіти батьків, яка передбачає попередню самостійну роботу батьків і педагогів (вивчення літератури, досвіду, підготовка виступів, доповідей, складання тез, запитань).

- **Практикум** – це форма вироблення у батьків педагогічних умінь з виховання дітей, ефективного вирішення будь-яких педагогічних ситуацій, це своєрідне тренування педагогічного мислення батьків-вихователів.

• **Рольові ігри** – колективна творча діяльність з вивчення рівня сформованості педагогічних умінь у батьків і їхнього формування. Методика рольової гри передбачає визначення теми, складу учасників, розподіл ролей між ними, попереднє обговорення можливих позицій і варіантів поведінки учасників гри. Важливо програти кілька варіантів (позитивних чи негативних) поведінки учасників гри і шляхом спільного обговорення вибрати оптимальний для конкретної ситуації варіант дій.

• **Батьківські збори** – робота з колективом батьків учнів, яка передбачає колективне обговорення найважливіших питань життя, вироблення і прийняття загальних рішень.

• **Класні батьківські збори** – громадський орган, що визначає своїми рішеннями завдання, зміст і напрямки роботи батьківського комітету класу в школі чи за місцем проживання, а також обговорення конкретних проблем виховання дітей у родині. Класні збори – одна з форм здійснення педагогічного навчання батьків. Види батьківських зборів: організаційні, збори за планом батьківського навчання, тематичні, збори-диспути, підсумкові (чвертні) і т. д. Тематику батьківських зборів розробляє класний керівник, її обговорюють на батьківському комітеті. Чергову тему зборів вибирають батьки.

Організація та проведення класних батьківських зборів.

• Основна мета батьківських зборів – отримання його учасниками педагогічної інформації. Тому важливим для вчителя є не просто проінформувати батьків про підсумки успішності й відвідування дітьми уроків, назвати факти порушення дисциплін, відставання у навчанні, а разом з ними з'ясувати причини, зацікавлено обговорити шляхи подолання негативних явищ, намітити конкретні заходи.

• Основний зміст батьківських зборів.

Батьків систематично знайомлять із цілями і завданнями, змістом, формами і методами виховання учнів у школі та родині. Громадська думка колективу батьків, що виражена в рішеннях класних зборів, допомагає вчителям більш цілеспрямовано впливати на окремі родини. На класних зборах заслуховуються повідомлення з окремих питань виховання (це можуть бути доповіді чи інформації вчителів, лікаря, повідомлення батьків про досвід виховання дитини в родині), підводяться підсумки роботи з учнями за чверть, рік, розв'язуються організаційні та господарські питання. Ефективними класні батьківські збори будуть тоді, коли вони є підготовленими з боку батьків, учнів, педагогів, коли учасники дотримуються регламенту й етики спілкування, зацікавлені у вирішенні проблем, спілкуванні.

Умови успішного проведення батьківських зборів:

- планування атмосфери співробітництва школи і родини, яка підсилює позитивне і ліквідує негативне в характері й поведінці дитини;
- порадницька інтонація зборів;
- професіоналізм, компетентність педагога;
- добрі довірливі стосунки (доброзичливість, взаєморозуміння, взаємодопомога);
- активна участь батьків в обговоренні поставлених завдань, обмін досвідом.

На батьківських зборах забороняється:

- піддавати учня і його родину публічному осуду;
- педагогу брати на себе роль судді, виносити безапеляційні рішення;
- категоричні судження;
- перетворювати батьківські збори в нотації.

Документація батьківських зборів:

- робота кожних зборів протоколюється. Ці протоколи є частиною обов'язкової документації класу.
- кожні збори передбачають прийняття рішення і визначення відповідальних за його виконання.
- систематично ведеться облік відвідування батьками школи.

Відвідування учнів вдома – ефективна форма індивідуальної роботи педагога з батьками. При відвідуванні родини учитель знайомиться з умовами життя учня, веде розмову з батьками про його характер, інтереси і нахвали, про ставлення до батьків, до школи, інформує батьків про успіхи їхньої дитини в навчанні, дає поради щодо виконання домашніх завдань, попереджає батьків про наслідки недбалого ставлення до дитини, застосування різних видів насильства, про відповідальність батьків за виховання і розвиток дітей, заходи, які можуть бути застосовані до батьків у випадку невиконання своїх функцій.

При відвідуванні дитини вдома слід дотримуватись наступних правил: не йти непрошеними, йти за запрошенням батьків; виявляти такт у розмові з батьками, завжди починати з похвали дитини; виключати скарги на учня, розмовляти в присутності учня, тільки у виняткових випадках вимагати конфіденційної зустрічі; не висувати претензії до батьків; усіляко підкреслювати свою зацікавленість долею вихованця; поради і рекомендації давати толерантно, зважувати рівень своїх вимог і можливостей родини; висувати спільні проекти, домовлятися про конкретні спільні справи; не давати необґрунтованих обіцянок, бути вкрай стриманими в складних випадках, висловлювати обережний оптимізм.

Методика відвідування педагогом дитини вдома: чітке визначення мети відвідування, мотивація свого приходу як бажання допомогти учням та їх батькам. Перш ніж вимагати допомоги від батьків, треба з'ясувати, які питання їх хвилюють, тим самим запевнити їх у своїй доброзичливості, створити добрі стосунки; слухати уважно, не робити зауважень, не записувати нічого; починати розповідь про дитину з характеристики позитивних її сторін, непомітно переходити до недоліків, пропонуючи спільні дії по виявленню і усуненню їх причин.

Листування з батьками – це письмова форма інформування батьків про успіхи їхніх дітей. Допускається повідомлення батьків про майбутню спільну діяльність у школі, Вітання батьків зі святами, поради і побажання у вихованні дітей. Головна умова листування – доброзичливий тон, радість спілкування.

День відкритих дверей – це, як завше, один день на рік, певний день місяця, свято школи чи класу. Запрошуються всі батьки. Їм пропонується відвідати клас, ознайомитися з роботою вчителів на уроках, під час індивідуальних занять, спостерігати за успіхами своїх та чужих дітей, після

чого з батьками проводяться консультації й зустрічі вчителів, адміністрації, лікаря, бібліотекаря, працівників їдальні тощо.

Екокарта – це створення схеми, яка характеризує:

1. Стосунки сім'ї з довкіллям (школою, медичними закладами, дідусем і бабусею, дорослими братами і сестрами, професійною діяльністю);

2. Склад сім'ї і якість стосунків між членами сім'ї (добрі, слабкі, стресові);

3. Потреби, можливості сім'ї і ресурси, які їй надає навколишнє середовище для задоволення потреб сім'ї та окремих членів.

Створення екокарти здійснюється педагогом разом з членом сім'ї шляхом відповідей на прямі запитання (Чи є у Вас робота?) та на інформації (Які у Вас стосунки з батьками?), які поступово переходять у розповідь члена сім'ї про себе, родину, потреби, ресурси тощо. Екокарта відображає взаємини у сім'ї з іншими значущими для неї та її членів суспільними інститутами, що дозволяє спланувати шляхи допомоги та подальшу роботу з сім'єю на основі існуючих ресурсів і потреб. Екокарта дозволяє вивчити стан сім'ї на певний час, не дає інформації про причини наявних стосунків.

Генограма – схема, що складається під час бесіди з членом сім'ї і засвідчує сімейну історію. Родовід (генеалогія), основні сімейні події, особи, які впливають на життя сім'ї, існування та якість стосунків між поколіннями родини. Це дозволяє визначити причини конфліктів і проблем у сім'ї, намітити шляхи їх розв'язання.

Крім охарактеризованих форм роботи з батьками важливими є:

1. Спілкування батьків і класного керівника у процесі виконання батьками педагогічних доручень:

- керівництво гуртком за інтересами, дитячим клубом, об'єднанням за місцем проживання, спортивною секцією;
- сприяння у проведенні екскурсій, в організації зустрічей з цікавими людьми, у створенні класної бібліотеки;
- участь у розвитку і зміцненні матеріальної бази школи, у вирішенні господарських завдань тощо.

2. Участь у проведенні батьківських зборів.

3. Посильна допомога в роботі лекторів для батьків, підготовці і проведенні бесід і лекцій.

4. Підготовка і проведення тематичних консультацій, вечорів запитань і відповідей.

5. Організація конференцій з обміну досвідом виховання дітей у сім'ї.

6. Підсумкові річні науково-практичні конференції батьків з проблем виховання.

Рекомендована література

1. Десятов Т.М., Касярум Н.В., Прокопенко Л.І. Урок як основна форма навчального процесу: посібник для студентів ВНЗ та вчителів-практиків. – Черкаси, 2000. – 89 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. – К.: Знання-прес, 2003. – 418 с.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Теорія та методика виховання: підручник. – К.: Знання-прес, 2008. – 418 с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
4. Капралова Р.М. Работа классного руководителя с родителями. – М.: Просвещение, 1998. – 188 с.
5. Крутьев В.О. Внеурочная деятельность школьников: пособие для классных руководителей. – М.: Просвещение, 1999. – 223 с.
6. Марьенко И.С. Организация и руководство воспитательной работой в школе. – М.: Просвещение. – 223 с.
7. Методика воспитательной работы: учебное пособие / Коротов В.М. и др. – М.: Просвещение, 1990. – 175 с.
8. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Карамушка та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
9. Поташник М.М., Вульфів Б.З. Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи: зміст і методика. – К.: Рад. школа, 1984. – 214 с.
10. Примерное содержание воспитания школьников: рекомендации по организации системы воспитательной работы. Под ред. И.С. Марьенко. – М.: Просвещение, 1997. – 143 с.
11. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Владос, 2000. – 256 с.
12. Шуркова Н.Е. Вы стали классным руководителем. – М.: Педагогика, 1986. – 112 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Розділ 1. Система і зміст педагогічної практики	5
Розділ 2. Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення пропедевтичної практики студентів 2-3 курсів (без відриву від навчання)	8
2.1. Мета та завдання пропедевтичної практики.....	8
2.2. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти по закінченню практики.....	18
Розділ 3. Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення педагогічної практики студентів 4 курсу.....	19
3.1. Основні напрями навчально-виховної практики студентів	19
3.2. Теоретико-практичний аспект особистісно орієнтованої навчально-виховної системи	20
3.3. Орієнтовні завдання з педагогіки для студентів 4 курсу	22
3.4. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти 4 курсу.....	29
Розділ 4. Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення педагогічної практики студентів 5 курсу.....	27
4.1. Основні напрями навчально-виховної практики студентів	27
4.2. Виховання як педагогічний процес індивідуального становлення особистості.....	28
4.3. Орієнтовні завдання з педагогіки для студентів 5 курсу	29
4.4. Перелік звітної документації, які повинні підготувати студенти 5 курсу.....	32
Розділ 5. Інформаційно-методичні матеріали для забезпечення тренерської практики	34

Розділ 6.	Організація літньої педагогічної практики	36
Розділ 7.	Зразки для реалізації обов'язкових та творчих завдань	39
7.1.	Зразок титульної сторінки щоденника з педпрактики та схема загальної характеристики навчального закладу	39
7.2.	Орієнтовна схема плану роботи класного керівника	40
7.3.	Орієнтовний алгоритм аналізу уроку	43
7.4.	Орієнтовна програма психолого-педагогічного аналізу виховного заходу, колективної творчої справи	44
7.5.	Орієнтовна програма вивчення виховної системи школи, класу	46
7.6.	Зразок анкети для вивчення стану виховної роботи	47
Розділ 8.	Допоміжні матеріали	50
8.1.	Алгоритм плану-конспекту уроку	50
8.2.	Орієнтовна програма вивчення учня	50
8.3.	Орієнтовна програма вивчення класного учнівського колективу	52
8.4.	Анкета для вивчення громадянських інтересів учнів	53
8.5.	Орієнтовна програма вивчення виховних можливостей сім'ї	54
8.6.	Перелік питань для самоаналізу проведеного уроку	54
8.7.	Рекомендації до проведення нетрадиційних уроків	55
Розділ 9.	Завдання для перевірки рівня засвоєння студентами знань теоретико-практичного характеру	57
Розділ 10.	Робота майбутніх учителів з батьками	60
	Рекомендована література	65

Навчальне видання

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
педагогічного спрямування

Укладачі:

Захаренко Сергій Олександрович
Свириденко Олександр Олександрович

Комп'ютерне верстання – *Л. Г. Любченко*

Підписано до друку 17.04.2013. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 3,8. Тираж 300 пр. Зам. № 4645.

Видавець і виготовлювач

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Адреса: 18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, кімн. 117,

Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,

e-mail: vydav@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.